

Leerplan

ROOMS-KATHOLIEKE GODSDIENST

voor het secundair onderwijs

GEACTUALISEERDE VERSIE

Leerplan rooms-katholieke godsdienst voor het secundair onderwijs

14-01-2019

© Erkende Instantie rooms-katholieke godsdienst

Wollemarkt 15, 2800 Mechelen

ISBN 978-9461-96-170-9

D/2018/0279/031

NUR: 706

Vormgeving en realisatie: Licap – Halewijn

Guimardstraat 1, 1040 Brussel

Afbeelding cover: © Kim En Joong, *Hulde aan de Drievuldigheid*, abstract glasraam
in de Kardinaal Danneelsruimte van de basiliek van Koekelberg (foto: Yann Deschepper).

Voorwoord

Beste lezer,

Je bent godsdienstleraar, docent binnen een lerarenopleiding, schooldirecteur of eenvoudigweg iemand met interesse voor het leerplan rooms-katholieke godsdienst? Dank je wel voor je inzet en voor je belangstelling. Hartelijk welkom op deze bladzijde!

Met fierheid stel ik de voorliggende publicatie van het geactualiseerde leerplan r.-k. godsdienst aan je voor. Al blijft de opbouw van het leerplan behouden, de invulling ziet er in vele opzichten nieuw uit. Belangrijker dan de vormgeving, die minder bladzijden telt dan de publicatie van 1999, is de inhoud.

Het leerplan r.-k. godsdienst voor het secundair onderwijs brengen we dichterbij onze tijd en onze huidige opdracht, zowel qua inhoud als qua vorm. In de hiernavolgende inleiding van dit leerplan wordt die actualisatie nader toegelicht door de Erkende Instantie.

Het voorliggend leerplan volgt op de Verklaring van de Vlaamse bisschoppen en de Erkende Instantie r.-k. godsdienst, gepubliceerd in september 2017. Het is bedoeld als een lichtbaken en een richtwijzer. Het moet toelaten om kwaliteitsvol godsdienstonderricht te geven en om godsdienstleraren daarbij te ondersteunen. Centraal staat de wisselwerking tussen het christelijk geloof, de pluralistische context en de veelzijdige identiteit van de leerling – een wisselwerking die de levensbeschouwelijke groei voor ogen heeft van iedere leerling die de lestijden r.-k. godsdienst volgt.

Namens de Vlaamse bisschoppen en de Erkende Instantie rooms-katholieke godsdienst druk ik mijn dank uit aan allen die op de een of andere manier hebben bijgedragen tot dit geactualiseerde leerplan: leraren, docenten, theologen en professoren. Een bijzonder woord van dank gaat naar de inspecteurs-begeleiders r.-k. godsdienst en naar de medewerkers van THOMAS.

Dit geactualiseerde leerplan wordt verplicht vanaf 1 september 2019. We hopen dat het allen inspireert en ondersteunt die zich inzetten om op school het vak r.-k. godsdienst te geven, allen die zich in de lerarenopleiding voorbereiden om het vak r.-k. godsdienst te geven of het daar doceren, allen ook die in het vak r.-k. godsdienst een promotor zien van levensbeschouwelijke groei en dialoog.

+ Johan Bonny

Bisschop-referent Onderwijs
Voorzitter Erkende Instantie rooms-katholieke godsdienst

14 januari 2019

Inleiding

Inzetten op integrale persoonsvorming in het onderwijs impliceert inzetten op levensbeschouwelijke vorming. Het is de ambitie en in zekere zin de pretentie van het vak rooms-katholieke godsdienst dat de eigensoortige bijdrage vanuit het vak aan die vorming fundamenteel is voor zowel de identiteitsgroei van leerlingen als de positie en verantwoordelijkheid die jongeren later in de maatschappij zullen innemen en opnemen. Kwaliteitsvol levensbeschouwelijk onderricht, vanuit de kracht van het binnenperspectief, is daarbij cruciaal. De actualisatie van het leerplan rooms-katholieke godsdienst kadert daarbinnen en geldt voor het vak in alle onderwijsnetten.

Geen nieuw leerplan, maar een geactualiseerd leerplan dus. Waarom dergelijke actualisatie? Op die vraag gaan we eerst in, waarna we aangeven waartoe die actualisatie wil dienen en hoe het proces van de leerplanactualisatie eruitzag. Vervolgens gaan we nader in op de actualisatie zelf: hoe ziet het leerplan er vanaf nu uit en hoe dienen we er mee om te gaan? Daarna richten we de ogen op wat de 'gids voor de leraar' wil zijn. Tot slot ronden we af op de plaats waar het om te doen is, de school: hoe gaan we met dit leerplan aan de slag en op welke hulp en inspiratiebronnen kunnen we rekenen?

Waarom?

Voorliggend leerplan is in wezen hetzelfde leerplan als dat van 1999. Gezien dat laatste zijn twintigste verjaardag viert, is het tijd voor actualisatie, zowel naar vorm als naar inhoud.

Wat de vorm betreft, was het nodig dat een leerplan zowel in papieren versie als in digitale versie overzichtelijk en helder zou zijn, zonder al te veel volzinnen. Liefst zo schematisch mogelijk, waarbij de ruimte voor de leraar zo maximaal mogelijk zou zijn om creatief om te springen met de ingrediënten teneinde de terreindoelen te realiseren.

Wat de inhoud betreft, drong een actualisatie zich op omdat er in de tijdspanne sinds 1999 fundamentele zaken zijn gegroeid die geïntegreerd moesten worden in het leerplan, zoals de interlevensbeschouwelijke competenties en de compatibiliteit met het project van de katholieke dialoogschool.

Tot slot en in zekere zin vooral drong een actualisatie van het leerplan zich op omdat de wereld, de kerk en het onderwijs van 1999 verschillend zijn van de wereld, de kerk en het onderwijs van vandaag, net zoals de levensbeschouwelijke groei van jongeren

inmiddels geëvolueerd is. Wil een leerplan als hoeksteen van een vak op school dienstig zijn aan de levensbeschouwelijke groei van elke leerling die het vak volgt, dan was een actualisatie nodig.

Waarvoor?

De leerplanactualisatie mag dan zijn wortels vinden in voormelde evoluties, belangrijker zijn de redenen waartoe tot actualisatie werd beslist.

Vooreerst zijn er twee redenen die de twee centrale actoren aangaan: *leerlingen* dienen zo goed mogelijk opgeleid en begeleid te worden in hun levensbeschouwelijke groei, waartoe het leerplan het baken is voor *leraren* en dus daarmee ondersteund worden.

Voorts beoogt de actualisatie bij te dragen tot (1) een versterking van de religieuze geletterdheid, (2) de integratie van de interlevensbeschouwelijke competenties in het vak, (3) het positioneren van het leerplan in de 'mindset' van compatibiliteit met het project van de katholieke dialoogschool en, tot slot, (4) de aanpassing van het vak aan de context waarbij het in die context een eigentijds tegendraadse plaats inneemt.

Samengevat: de actualisatie wil de kwaliteit van het godsdienstonderwijs blijven garanderen en versterken.

Gefaseerde leerplanactualisatie

Het fundament van het geactualiseerde leerplan is en blijft hetzelfde als dat van het leerplan van twintig jaar geleden, verwoord in de visietekst van de bisschoppen, gedateerd op 9 september 1996. Daarin wordt het godsdienstonderwijs expliciet en impliciet beschouwd als een opdracht, een uitdaging en een dienst. Naast deze visietekst blijven ook de zes pedagogisch-didactische grondopties en de drie basisdoelen onverkort behouden.

Na geluisterd te hebben naar leraren, docenten en inspecteurs-adviseurs, werd in 2016 besloten tot een verkenningronde. Monseigneur Johan Bonny, bisschop-referent voor het onderwijs en voorzitter van de Erkende Instantie, schreef bij gelegenheid van de aanvang van deze ronde het volgende:

“De Vlaamse bisschoppen willen samen met alle betrokken partijen een actualisering van de leerplannen godsdienst opzetten, met het oog op mogelijke bijsturingen of verbeteringen.”

Een werkgroep van actoren uit het veld – leraren en docenten – vormden samen met inspecteurs-adviseurs, THOMAS-teamleider Didier Pollefeyt en andere theologen van de KU Leuven een werkgroep onder de leiding van de tandem van kanunnik Jaak Janssen, toenmalig moderator van de Erkende Instantie, en Hein Van Renterghem, coördinator van de inspectie-begeleiding rooms-katholieke godsdienst. De werkgroep kwam zowat om de anderhalve maand samen in Leuven. Het oorspronkelijk opzet was om zich louter te richten op een actualisatie van de ingrediënten, d.i. alles wat in de klas aan bod moet komen.

Deze eerste fase van het traject van de leerplanactualisatie werd afgerond in de zomer van 2017 toen het gegroeide vermoeden onafwendbaar

bleek te zijn dat de focus verruimd moest worden: naast de ingrediënten zouden ook de terreindoelen geactualiseerd moeten worden! Tijdens een overleg in Mechelen van de leden van de Erkende Instantie en enkele inspecteurs-adviseurs werd deze weg resoluut ingeslagen. Meteen werd deze weg mee verwoord in de verklaring *Het vak r.-k. godsdienst op het kruispunt van samenleving, onderwijs en kerkgemeenschap* van de Vlaamse bisschoppen en de Erkende Instantie, gepubliceerd op 21 september 2017:

“Volgens de visietekst van de Vlaamse bisschoppen over ‘Het vak rooms-katholieke godsdienst in de scholen in Vlaanderen’ moeten de leerplannen r.-k. godsdienst voldoen aan een dubbele opdracht van zowel religieuze geletterdheid als (inter)levens-beschouwelijke competentie. De huidige leerplannen beantwoorden aan deze dubbele opdracht en blijven daarom bindend. Toch is het aangewezen om de terreindoelen, leer-ingrediënten en praktische hulpmiddelen aan een kritische doorlichting te onderwerpen, met het oog op mogelijke bijsturingen of verbeteringen. Bij deze actualisatie zal de aandacht vooral gaan naar de systematische voorstelling van het christelijk geloof en de kerkelijke geloofsbeleving, gekoppeld aan het groeiproces dat kinderen en jongeren doormaken.”

Verder bouwend op het werk van de eerste werkgroep, startte de tweede fase van de leerplanactualisatie, nu vooral gedragen door de inspecteurs-adviseurs. Gedurende anderhalf jaar hebben zij in groeiende intensiteit aan het geheel van terreindoelen en ingrediënten gewerkt en een format gevonden waarbinnen die allemaal helder en overzichtelijk een plaats kregen. De resultaten van hun werkzaamheden werden tussentijds getoetst bij verschillende leraren, docenten en theologen. Zij presenteerden hun eindresultaat aan de Erkende Instantie. Die besprak het geheel, ging in dialoog met de inspecteurs-adviseurs en keurde de actualisatie goed. Op haar beurt presenteerde de Erkende Instantie het leerplan aan de Vlaamse bisschoppen, die hun bevindingen

aangaven. Tijdens de vergadering van de bisschoppenconferentie van 13 december 2018 werd de leerplanactualisatie goedgekeurd.

Drie perspectieven, drieëndertig terreinen

Het leerplan telt drieëndertig *terreinen*, gespreid over drie graden – het geactualiseerd leerplan betreft een graadlerplan, waarbij er per terrein er een opsplitsing is: in de eerste graad tussen de A- en de B-stroom en in de tweede en de derde graad op grond van de finaliteit, namelijk doorstroom- of arbeidsmarktgericht. In geval van de zogeheten dubbele finaliteit wordt aan de vakwerkgroep van de school en in samenspraak met de directeur de keuze gelaten om te bepalen of men kiest voor doorstroom- of arbeidsmarktgericht. Elk terrein beslaat per finaliteit één bladzijde. Op die ene bladzijde staan centraal de *terreindoelen*, omgeven door drie clusters. Elke cluster staat voor een perspectief, dat congruent is met het basisdoel: het perspectief van christelijk geloof/traditie, dat van pluraliteit/context en dat van identiteit/leerling. Elke cluster bestaat uit termen, die samen het geheel van *ingrediënten* per perspectief uitmaken.

Ook al ziet het er anders uit dan in 1999 – in de actualisatie zijn het louter schema's – de structuur is behouden van terreinen, terreindoelen en ingrediënten, waarbij het dezelfde terreinen betreft, zij het meestal met een andere naam. In vergelijking met het leerplan van 1999 werden voor de verschillende onderwijsniveaus de terreinen geharmoniseerd.

De actualisatie heeft gemaakt dat zowel op het vlak van de verwoording van de terreindoelen en de ingrediënten als van de vormgeving ervan, er een serieuze wijziging en tekstreductie is vast te stellen.

De terreindoelen formuleren de concrete doelen van het leerplan per terrein. Om te benadrukken dat die doelen slechts waarde hebben als ze door de leerlingen gerealiseerd worden, zijn

ze geschreven 'in actieve vorm', waarbij de werkwoorden een belangrijke plaats innemen. Daarvoor werd gebruikt gemaakt van de herziene taxonomie van Bloom, die overigens ook door de overheid in de eindtermen wordt gehanteerd. De werkwoorden staan vet gedrukt en het beheersingsniveau wordt telkens aangegeven.

De creativiteit van de leraar bestaat er in dat zij/hij om elk terreindoel te realiseren telkens een ingrediënt van elk perspectief in verbinding brengt met elkaar. Precies in *de integrale dynamiek van die drie perspectieven c.q. ingrediënten* zit de vruchtbaarheid en dus de normativiteit van het leerplan. Bovendien en onlosmakelijk kaderend binnen die normativiteit: willen alle terreindoelen gerealiseerd worden, dan dienen alle ingrediënten minstens één keer aan bod te komen. Op die manier wordt aan het hermeneutisch-communicatief proces handen en voeten gegeven.

Per ingrediënt is er een korte *toelichting* voorzien. Die toelichtingen vindt men na elk terreinschema. Zonder verdiscontering van de toelichtingen kunnen de ingrediënten niet ten volle uitgewerkt worden. Wanneer bijvoorbeeld bij het ingrediënt 'herinneringseducatie' in de toelichting verwezen wordt naar de Holocaust, dan kan de uitwerking van de herinneringseducatie als ingrediënt niet zonder het ter sprake brengen van de Holocaust.

Elk terrein wordt gesitueerd tegen een *bijbels-spirituele horizon*: een citaat uit de bijbel dat past bij het betreffende terrein. De term 'spiritueel' is er uitdrukkelijk aan toegevoegd omdat de Bijbelse horizon pas adequaat kan oplichten wanneer het citaat gedragen wordt door de persoonlijke levensbeschouwelijke identiteit van de leraar, ja diens spiritualiteit. Mede op die manier wordt meteen duidelijk dat de bijbel in dit geactualiseerd leerplan geen aparte positie wordt toebedeeld maar een geïntegreerde positie inneemt. Dat geldt zo bij uitstek ook voor de Bijbelse referenties in de ingrediënten.

Gids

De presentatie van de terreinschema's en de toelichting er telkens bij wordt in deze publicatie voorafgegaan door een zogeheten 'gids voor de leraar', waarvoor ere-inspecteur-adviseur Ronald Sledsens, professor Didier Pollefeyt en een werkgroep hebben getekend. Die gids biedt het ruimere plaatje, de diepere achtergrond, de fundamentele insteken en bedoelingen van het geactualiseerde leerplan. Noem het *de achterliggende mindset* van hoe het leerplan wil bijdragen aan de levensbeschouwelijke vorming. Deze gids is niet de handleiding of toelichting hoe de terreinen te lezen of de terreindoelen te realiseren, maar wil de antropologische, pedagogisch-didactische en theologische verstaanshorizon aanleveren.

Aan de slag!

Hoe met het leerplan aan de slag gaan op school?

Het verdient aanbeveling dat deze vraag in de eerste plaats wordt beantwoord en uitgewerkt door leraren zelf binnen de *vakwerkgroep* rooms-katholieke godsdienst op school. Bij uitstek het leerplan godsdienst verdient een aanpak in dialoog met collega's, op school en waar mogelijk ook buiten de school. Creativiteit wordt vaak geboren in de dialoog met elkaar. Bovendien is het altijd goed om elkaar te dragen en zich zelf gedragen te weten in de taak die is toevertrouwd krachtens de kerkelijke mandatering die godsdienstleraren daartoe ontvangen hebben.

Om de leraren mee te ondersteunen, zijn er de *inspecteurs-adviseurs rooms-katholieke godsdienst*. Elk van hen wil het godsdienstonderricht van leraren niet alleen beoordelen maar ook begeleiden. Dat is hun decretale opdracht. Inhoudelijk staat in die opdracht het leerplan, dat door de bisschoppen is goedgekeurd, centraal. Aarzel niet inspecteurs-adviseurs om advies te vragen.

Verder worden er *vormingssessies* georganiseerd omtrent het geactualiseerde leerplan. Het strekt aanbeveling dat per vakwerkgroep er zoveel mogelijk leraren dergelijke nascholings sessies volgen en verkregen inzichten met collega's delen.

Leermiddelen in papieren versie of in digitale vorm zullen zeker ook houvast en inspiratie bieden. Belangrijke digitale ondersteuning wordt alvast geboden door *THOMAS*, op de website www.godsdienstonderwijs.be. Niet alleen is het voorliggende geactualiseerde leerplan daar te vinden, ook tal van handvatten zullen daar de komende jaren in toenemende mate aangereikt worden. THOMAS blijft daarmee een unieke, fantastische en inspirerende actor op het veld van het godsdienstonderwijs in Vlaanderen.

Tot slot: vanaf 1 september 2019 wordt het geactualiseerde leerplan *verplicht* in alle graden van het secundair onderwijs. We gaan er dus meteen mee aan de slag! Niettemin gelden de eerste twee schooljaren (2019–2021) als overgangperiode, of beter: als 'ingroeiperiode', waarbij al doende met het geactualiseerd leerplan wordt kennisgemaakt en dus gewerkt.

We wensen alle leraren, docenten en inspecteurs-adviseurs veel werkvreugde toe met het geactualiseerde leerplan!

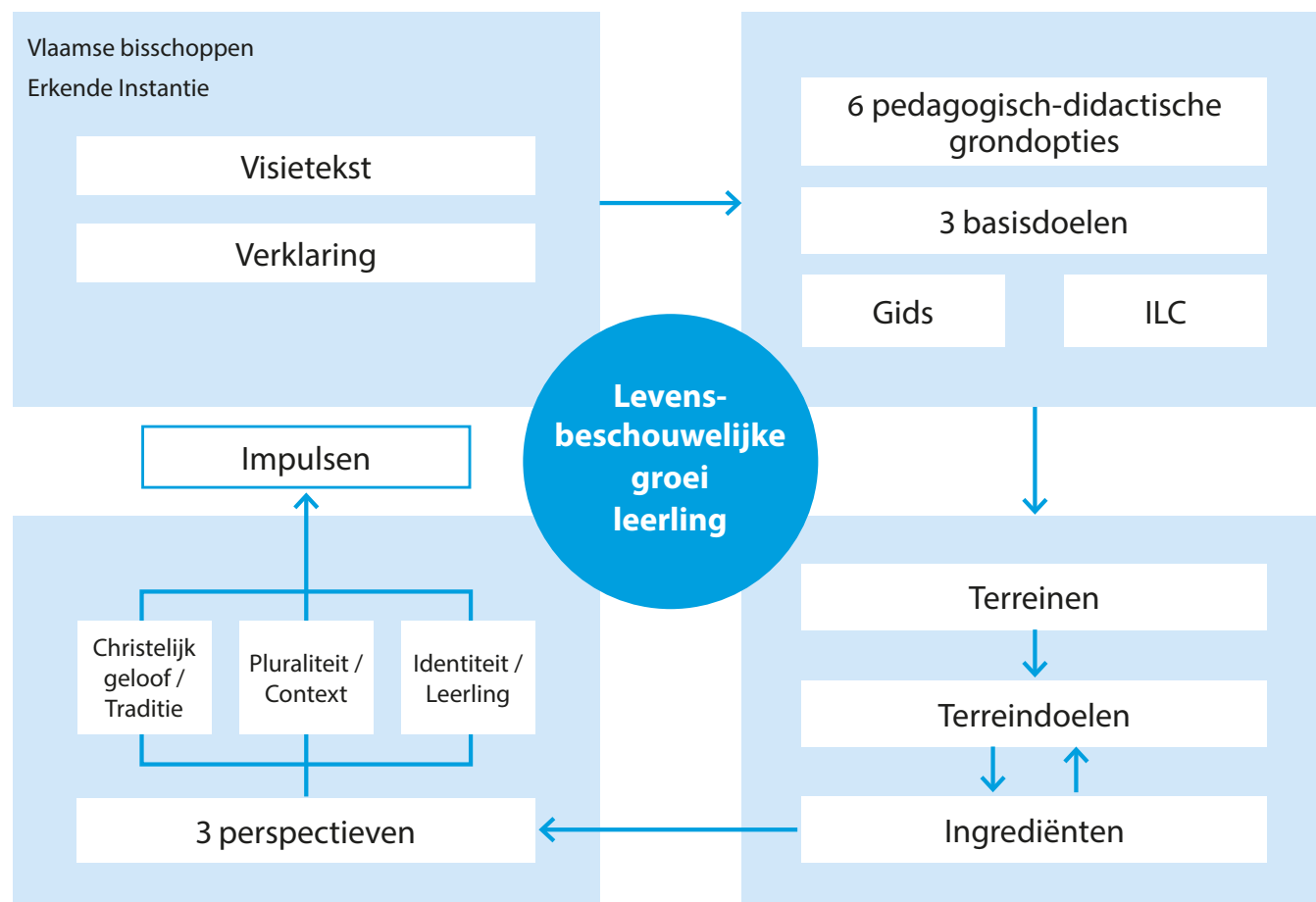
Namens de Erkende Instantie,

dr. Jürgen Mettepenningen
moderator van de Erkende Instantie

Inhoudstafel

Voorwoord	3
<i>Mgr. Johan Bonny</i> <i>namens de bisschoppen en de Erkende Instantie</i>	
Inleiding	5
<i>Dr. Jürgen Mettepenningen</i> <i>namens de Erkende Instantie</i>	
Opbouw	11
Gids voor de leraar rooms-katholieke godsdienst	12
Terreinen 1ste graad	27
Tijd	29
Verhalen	33
Samenleven	37
Natuur	41
Spiritualiteit	45
Pijn en lijden	49
Terreinen 2de graad	53
Persoonsvorming	55
Inspiratiebronnen	59
Gekozen worden en kiezen	63
Ontmoeten	67
Omgaan met verscheidenheid	71
Terreinen 3de graad	75
Liefde en vriendschap	77
Goed handelen	81
Hoop en kwetsbaarheid	85
Geloof en context	89
Samenlevingsopbouw en inspiratie	93
Professioneel en persoonlijk engagement	97
Interlevensbeschouwelijke competenties	99

Opbouw

In de digitale versie van dit schema kunnen alle achterliggende (normatieve) documenten online geconsulteerd worden:
<https://www.kuleuven.be/thomas/leerplan-secundair-schema/>

Gids voor de leraar rooms-katholieke godsdienst

Vraag	Antwoord	Raadgeving aan de leraar
1. <i>Waarom heet dit vak rooms-katholieke godsdienst?</i>	Omdat dit vak niet gegeven wordt vanuit een neutraal mens- en wereldbeeld, maar vertrekt van een mensbeeld dat komt uit de joodse en christelijke traditie. Zo'n kijk is niet zomaar vrijblijvend of inwisselbaar.	Best zorg je ervoor dat je een stevige vorming hebt en voldoende kennis bezit over het christendom en het christelijk mens- en wereldbeeld want van jou wordt verwacht dat jij iets te vertellen hebt over de christelijke traditie en hoe die in jouw eigen leven is gaan spreken.
2. <i>Welke 'drive' wordt van de leraar verwacht?</i>	De leraar is als een gepassioneerd en geëngageerd gids die leerlingen laat proeven en de hoogtepunten aandoet van de joodse, de christelijke en de humanistische traditie met soms excursies naar andere tradities.	Jouw leerlingen mogen voelen dat jij vanuit transcendentie leeft en van daaruit ervaringen verheldert en getuigend spreekt. En dat voor jou God zich in de geschiedenis incarneert in Jezus van Nazareth, de Christus. Voor jou mogen ervaring en geloof elkaar wel verrijken en daarvan mag je ook getuigen.
3. <i>Zijn de leerlingen wel zinzoekers?</i>	We gaan ervan uit dat leerlingen hermeneutische wezens zijn, maar niet noodzakelijk religieus. Dat wil zeggen dat ze in staat zijn tot levensbeschouwelijke bedachtzaamheid. Dat zij zich vragen kunnen stellen naar de zin van het bestaan en open staan om nieuwe zinzpectieven te leren kennen, ontdekken en ervaren. Zij ontdekken en zij geven en ontvangen zin en zij zijn ook in staat om anderen te herkennen en te erkennen als zin zoekend en naar zin verlangend.	Het zou prachtig zijn als door jouw lessen de leerlingen deze hermeneutische ruimte in zichzelf en in anderen kunnen ontdekken: de hoogtes en de laagtes van het leven, de schoonheid en de troost, de pijn en het lijden, het mysterie en het onbegrijpelijke, het genadevolle karakter en de harde kant van de werkelijkheid, maar ook: de broze, kwetsbare en uitgesloten medemens, de broosheid van de natuur.
4. <i>Wat vermijden in de omgang met de eigen Traditie?</i>	1. Geen exclusivisme: alle overtuigingen verdienen respect behalve de overtuiging die andermans levensbeschouwelijke/religieuze overtuiging geen ruimte laat.	Sta er scherp op gericht om na te gaan wanneer leerlingen binair denken en probeer hen duidelijk te maken waarom dit tot onverdraagzaamheid leidt.

Raadgeving inzake didactiek	Verhoopt inzicht bij de leerling	Theologische onderbouwing
<p>Nodig alle leerlingen uit om te spreken vanuit de eigen levensbeschouwelijke positie. Niemand hoeft zich op een neutraal of onverschillig standpunt op te stellen vooraleer hij of zij iets mag zeggen. Je leert je nooit levensbeschouwelijk engageren als je jouw eigen levensbeschouwing tussen haakjes moet zetten of niet uitdiept.</p>	<p>Ik heb begrepen dat de uitdrukkelijk rooms-katholieke invalshoek van waaruit dit vak dit jaar gegeven wordt mijn eigen vrijheid van (anders) denken niet zal belemmeren, wel integendeel.</p>	<p>Vanuit het beeldverbod dat je mag begrijpen als een verbod om God in een beeld vast te zetten, ligt het beeld van de mens 'als beeld van God' evenmin vast. De mens is een vrije hermeneutische ruimte, een plek van openheid op de wereld, vrijheid en creativiteit, een plek waar de Geest van God aanwezig kan komen. Niet alles van het mens-zijn is vooraf bepaald. Dit is de kern van de joods-christelijk geïnspireerde antropologie achter hermeneutisch-communicatief godsdienstonderwijs.</p>
<p>Verstop jouw voorkeuren niet maar durf voorgaan in levensbeschouwelijke gesprekken, in spel, expressie, emoties en spiritualiteit. Maar dat voor jou ervaring en geloof wel aan elkaar gecorreleerd mogen zijn, betekent niet dat je in de valkuil van een monocorrelatieve benadering mag trappen. Recupereer ervaringen van leerlingen nooit gemakkelijk om de waarheid van de christelijke traditie aan te tonen.</p>	<p>Ik zie hoe de passie van de leraar mij vormt om nu en straks zelf met iets wat mij fascineert om te gaan en op mijn beurt anderen te inspireren.</p>	<p>We gaan in de dialoog uit van gastvrijheid in de christelijke traditie en andere tradities. We verwelkomen de andere in de christologische logica van verlossing en bevrijding en we laten onszelf ook uitnodigen in de logica van de anders-gelovige. We leven vanuit de logica van Vaticanum II die erkent dat andere levensbeschouwingen "niet zelden een straal weerkaatsen van de Waarheid, die alle mensen verlicht" (Nostra Aetate 2).</p>
<p>Beschouw de klas als een 'oefenruimte en speelruimte' van zin. Voor jou is het een 'onderzoeksruimte' waarin jij jouw creativiteit benut en ruimte creëert om na te gaan wat werkt en niet werkt in relatie tot de leerlingen. Voor de leerlingen is het een 'leer- en ontwikkelruimte' waarin zij leren om bij hun eigen kracht te komen en hun identiteit te ontwikkelen.</p>	<p>Ik heb de aanpak en de werkwijze in het vak godsdienst duidelijk begrepen als een uitnodiging voor mijn eigen zoeken en ontdekken van zin.</p>	<p>De religieuze ervaring is dan het licht van het goddelijke dat volstrekt van elders komt ('anders dan zijn') of de stem van God die heteronoom is en die in de hermeneutische ruimte binnenvalt en mensen draagt, verbindt, verlost en tot vervulling brengt.</p>
<p>Laat binnen jouw vak geen ruimte toe voor cynisme noch voor religieuze indoctrinatie of racisme of andere schendingen van de rechten van de mens.</p>	<p>Ik ben verdraagzaam tot op het punt waar de ander onverdraagzaam wordt.</p> <p>Ik erken de ander in zijn radicaal anders zijn.</p>	<p>Al wie of wat de hermeneutische ruimte van mezelf, van de ander en de schepping bedreigt, zal door de godsdienstleraar in vraag gesteld worden in naam van het beeld van God in elke mens.</p>

Vraag	Antwoord	Raadgeving aan de leraar
4. <i>Wat vermijden in de omgang met de eigen Traditie?</i>	2. Geen mono-correlatie wanneer dit betekent dat je wat de leerling denkt en voelt als vanzelf probeert in te passen in het christelijk verhaal. Niet dat er soms geen koppeling tussen ervaring en traditie mogelijk is, maar wanneer dit haast mechanisch, blind en ten koste van de rijkdom van de eigen correlaties die zij maken gebeurt, dan recupereer je hen. Bovendien dreigt het uitdagende van het christelijk gedachtegoed dan weg te vallen.	Aanvaard dat de leerling radicaal anders is terwijl je zelf niet anders kan dan kijken vanuit jouw eigen christologische invalshoek. Die is bepalend voor jouw denken, spreken en handelen.
	3. Geen pluralisme dat beweert dat religies slechts menselijke constructies zijn die allemaal evenveel of even weinig zeggen over de mens en/of de ultieme werkelijkheid. Voor aanhangers van een bepaalde godsdienst is geloof niet zomaar een uitwisselbare interpretatie van de werkelijkheid of iets dat je vanuit een buitenperspectief kunt beschrijven of vergelijken met een ander geloof.	Leg waar mogelijk doorheen het open leerproces getuigenis af van het geloof in een waarheid die altijd groter is dan de menselijke antwoorden die worden geconstrueerd.
	4. Geen particularisme: wanneer je stelt dat je een religie maar echt kan begrijpen als je er toe bekeert omdat elke religie een eigen werkelijkheid sticht die voor een buitenstaander ontoegankelijk blijft. Dan zou je het vak godsdienst opnieuw als catechese moeten geven en doe je de universaliteit van de christelijke boodschap geweld aan. Niet "Ik ben onbegrijpelijk!".	Wees je ervan bewust dat religies de wereld op een bepaalde manier aan het licht brengen, maar dat dit geen gesloten werelden zijn, maar open werkelijkheden, waarin de andere kan binnentreden, die mekaar overlappen, met elkaar in dialoog staan. Misschien wel "Ik ben uiteindelijk voor een deel van de klas onbegrijpelijk!".

Raadgeving inzake didactiek	Verhoopt inzicht bij de leerling	Theologische onderbouwing
<p>Er is altijd een veelheid van antwoorden mogelijk en het katholiek perspectief is het geprivilegieerde perspectief dat binnen de pluriforme werkelijkheid moet klinken. Dat maakt immers juist de specifieke invalshoek van het vak rooms-katholieke godsdienst uit. De correlatiedidactiek is niet langer monocorrelatief, maar bescheiden en multicorrelatief. De godsdienstige vorming streeft niet minder, maar juist meer correlatie(s) na.</p>	<p>Ik probeer niet om ervaringen van anderen te 'harmoniseren' met of oneigenlijk te doen inpassen in mijn eigen gedachtegoed.</p> <p>Ik probeer openheid aan de dag te leggen en erkenning te geven voor uitdrukkingen van de binnenkant van religieuze overtuigingen.</p> <p>Ik heb begrepen dat de christelijke traditie niet goedkoop en rechtsreeks te koppelen valt aan menselijke ervaringen maar dat dit een grote vrije zoekruimte en openheid veronderstelt en het verwerven van een taal om het transcendente te kunnen herkennen, duiden en beleven.</p>	<p>Dit inzicht sluit aan bij het besef van de onherleidbare eigenheid van de andere, maar wil ook recht doen aan de eigenheid van de christelijke traditie die ook mag klinken in haar eigenheid, moeilijke kanten, weerbarstigheid, veelzijdigheid, etc. Soms is er aansluiting tussen levensgevoel van mezelf en mijn leerlingen, maar soms is dat ook helemaal niet het geval.</p>
<p>De klas waagt zich aan een gemeenschappelijke zoektocht naar waarheid en zin.</p>	<p>Ik kan mij voorstellen dat religies zich niet herkennen in wat er soms over hen gezegd of geschreven wordt.</p> <p>Ik begrijp dat de werkelijkheid die religies met hun taal proberen aan te duiden die taal tegelijk overstijgt.</p>	<p>Waarheid wordt beschouwd als een eschatologische dynamiek, als een u-topie. Utopie kan zowel gezien worden in de zin van 'u-topos' (zonder plaats) als van 'eu-topos' (goede plaats). Traditie wordt daarbij niet omschreven in termen van 'waarheid' maar in termen van 'plausibiliteit' en van pluraliteit ('tradities').</p>
<p>Jongeren leren zien dat andere religies en levensbeschouwingen ook plaatsen zijn waarin het transcendente ervaren kan worden. Daarom begrijpt men nog niet meteen wat het betekent om echt vanuit die denkkaders te leven maar het zoeken naar waarheid en schoonheid van die denkkaders kan wel ervaren en gewaardeerd worden.</p>	<p>Ik ga ervan uit dat sommige diepe ervaringen vertaalbaar en vertelbaar zijn ook al behoort ik zelf niet tot de religie waar ze uit voortkomen.</p>	<p>Religies verwijzen niet naar zichzelf, maar naar een theologische werkelijkheid buiten zichzelf (de transcendentie). Religies maken steeds een beweging 'naar buiten', gericht op de transformatie van de mens en de wereld; en zijn geen gesloten werelden op zichzelf.</p>

Vraag	Antwoord	Raadgeving aan de leraar
5. <i>Hoe omgaan met de eigen Traditie?</i>	We kiezen voor een hermeneutisch-communicatief model: de leerlingen leren religies zien als vergelijkbaar met taal-systemen en het christendom als het spreken van een bepaalde taal. Met name de taal waardoorheen voor christenen God tot de mens spreekt.	Het is zaak om de elementen van die taal zoals o.a. een bepaalde cultuur, symbolen, verhalen, ambten, rituelen, teksten, gewaden, kunststromingen, spelregels aan de leerlingen aan te leren zoals zij de woordenschat en de grammatica van een andere taal leren. Voor veel leerlingen is de christelijke taal niet hun moedertaal of hun eerste taal, maar een vreemde taal.
6. <i>Ligt een Traditie vast?</i>	Traditie is een participatief gebeuren die zichzelf voort schrijft door de gelovigen en andersgelovigen die eraan participeren. Het gaat dus niet om een versteend geheel maar om een dynamisch proces doorheen de tijd waarbij mensen al naargelang op een zelfde moment verschillend naar een traditie kunnen kijken. Vandaar ook de interne diversiteit in de omgang met een traditie.	Van jou wordt verwacht dat jij in staat bent om de christelijke en andere tradities creatief en contextueel in wisselwerking te laten treden met de hedendaagse cultuur.
7. <i>Wat betekent eigenlijk hermeneutiek?</i>	Hermeneutiek betekent: uitleggen, vertalen, interpreteren.	Als leraar hou je best de 3 basisdoelen van het vak goed bij elkaar: aandacht voor een context gekenmerkt door diversiteit, het binnenbrengen van de eigen joods-christelijke traditie, aandacht voor de levensbeschouwelijke groei van de leerling.

Raadgeving inzake didactiek	Verhoopt inzicht bij de leerling	Theologische onderbouwing
<p>Opgelet! Het gaat niet om de woorden, feiten, data of de taal op zich maar om 'geletterdheid', om 'het verstaan' zodat de leerling begrijpt wat de christelijke taal zegt over de wereld, over hemzelf en over het transcendente en wat doorheen die taal bemiddeld wordt.</p> <p>De hermeneutische ruimte waarin we de leerlingen brengen is de ruimte waarin zij een soort spanning beleven tussen het aangeboden in de vorm van sterke goed geïnformeerde interpretaties van de werkelijkheid en hun eigen opvattingen en weten. In die ruimte doen we aan interpretatie van teksten, aan reflectie op de samenleving en aan reflectie op ons zelf.</p>	<p>Ik zie een religie als vergelijkbaar met een taalsysteem, heel eigen en complex maar toch ook verbonden met de taal van andere religies.</p> <p>Ik heb de taal leren kennen waardoorheen voor christenen God tot de mens spreekt.</p> <p>Ik ben er mij van bewust dat je door uiterlijke kenmerken van religies te vergelijken niet tot de diepe zeggingskracht ervan komt.</p> <p>Ik vraag mij af wat de beelden, woorden, symbolen die ik van het christendom leerde kennen zeggen over mijzelf, de wereld en het transcendente.</p>	<p>God is niet zomaar rechtstreeks toegankelijk voor mensen. Hij spreekt tot ons via bemiddelingen die door de (katholieke) traditie worden aangeboden: het lichaam, het ritueel, het sacrament, de bijbel, de gemeenschap, muziek, kunst, geschiedenis, gebouwen, ambten, verhalen, etc. Het gaat nooit om de feitelijkheid van de bemiddelingen als zodanig maar om datgene wat ze present stellen, ons raken, ons transformeren, etc.</p>
<p>Laat leerlingen zien hoe traditie in ontwikkeling is en ook intern divers. Nodig leerlingen ook uit om zelf in dit dynamisch proces te treden door beroep te doen op hun inspiratie en creativiteit.</p>	<p>Ik erken het belang van gedachte-experimenten en van mogelijke interpretaties daarbij als weg tot het ontdekken van nieuwe inzichten uit het bestaande.</p>	<p>De joods-christelijke God is geen abstract idee ver weg van de wereld, maar engageert zich in de wereld. 'Openbaring' is God die een dialoog aangaat met de wereld en die zich in Zijn Zoon ook ten einde toe heeft willen kwetsbaar maken aan de wereld. De traditie vertoont dezelfde ontwikkeling en ook vandaag zien we nog hoe traditie nieuwe vormen aanneemt.</p>
<p>Daar horen voor iedereen 3 interpretatie-opdrachten bij: hermeneutiek van de context die geïnterpreteerd moet worden, hermeneutiek van de traditie die geïnterpreteerd moet worden, hermeneutiek van de eigen biografie die geïnterpreteerd moet worden.</p> <p>De leerling leert interpreteren en een persoonlijk antwoord op het aangeboden geven. Het betrekken van de 3 basisdoelen op elkaar is juist de centrale hermeneutische activiteit van de leraar: binnen de veelheid van stemmen de mogelijke betekenis van de katholieke traditie laten oplichten in de levenscontext van jonge mensen.</p>	<p>Ik kom tot een eigen interpretatie (tijdens en achteraf).</p> <p>Ik probeer om binnen de pluriforme werkelijkheid mijn eigen stem helder te laten klinken.</p>	<p>De hermeneutische omgang met de traditie kan reeds teruggevonden worden in de joodse wortels van het christendom. In het jodendom wordt gezegd dat God in de hemel zich verheugt bij elke nieuwe interpretatie die aan de Schrift wordt gegeven. Ook Jezus bracht in zijn tijd Zijn tegendraadse God van Liefde ter sprake door verhalen die mensen in hun context konden aanspreken en veranderen en die hun leven in een nieuw perspectief plaatsten en transformeerden.</p>

Vraag	Antwoord	Raadgeving aan de leraar
8. <i>Hoe kan je de rol van de leraar omschrijven?</i>	Je bent vergelijkbaar met jouw collega 'levende talen'. Je staat voor een vertaal-opdracht en voor het aanleren van een voor de meeste leerlingen haast volkomen vreemde taal waarin jij hen gastvrij uitnodigt. Maar het gaat niet om een dode taal of om een afgesloten religieus systeem maar om een betekenisgeheel dat zeggingskracht heeft bij de hedendaagse context.	Het zal je niet lukken om helemaal perfect die traditie te vertalen. 'Traduttore traditore' zegt men soms. Probeer de traditie zo te vertalen dat er zo weinig mogelijk betekenisverlies is. Soms zal jouw vertaalslag van de christelijke boodschap tot nieuwe dingen leiden die voorheen niet werden gezien. Misschien komen daar wel nieuwe vormen van identiteit, gemeenschap en spiritualiteit uit.
9. <i>Valt alles inzake de Traditie wel te zeggen?</i>	Omdat God groter is dan ons eigen talig systeem mag er ook plaats zijn voor een theologie van het 'niet weten' waarbij we hooguit weten wie God niet is.	Het is belangrijk en zinvol om aan leerlingen ook aan te geven dat men inzake levensbeschouwing en religie niet al-wetend is, geen helicopterperspectief heeft, maar net zoals iedereen deelnemer is aan het levensbeschouwelijk gesprek.
10. <i>Weten de leerlingen helemaal niets van het christendom?</i>	Soms zal dat inderdaad weinig of niets zijn of volkomen fout zijn. Maar het is belangrijk om de leerlingen uit te nodigen in hun eigen biografie op zoek te gaan naar de latente religieuze bouwstenen waarvan zij gebruik maken of gemaakt hebben. Godsdienstonderwijs vertrekt van een positieve houding ten aanzien van jonge mensen. Ze zijn niet helemaal vreemd of afkerig ten aanzien van de (christelijke) godsdienst. Velen zijn er op jongere leeftijd reeds op een positieve manier mee in aanraking gekomen en ook hun context biedt heel wat elementen die naar de christelijke traditie verwijzen. Godsdienstonderwijs zal hierbij aanknopen, zonder uit het oog te verliezen dat religie ook met heel wat negatieve connotaties is beladen.	Probeer om in de ervaringen die weerklinken in de verhalen van de leerlingen religieuze elementen op het spoor te komen, die in een communicatief lesgebeuren geduid en bereflecteerd kunnen worden.
11. <i>Wat is de beste werkwijze?</i>	Door de spanning in beeld te brengen tussen wat je als leraar in de les wil aanbieden en de opvattingen van de leerlingen daarover kom je ongetwijfeld tot botsende meningen, opvattingen en interpretaties. We noemen dit hermeneutische knooppunten. Dat is niet erg, integendeel! Juist deze knooppunten vormen de beste werkwijze om aan de slag te gaan. Zij worden de motor van het verhelderingsproces waardoor vooroordelen ontzenuwd kunnen worden. Je vertrekt dus van de in de klasgroep reeds aanwezige interpretatiekaders.	Als leraar ga je vanuit de knooppunten de leerlingen uitnodigen om hun eigen levensbeschouwelijke veronderstellingen en aanvoelen op te sporen. Je probeert hen bewust te maken van alternatieve mogelijkheden om op die manier tot een voor hun leeftijd zo geïntegreerd mogelijke polyfone identiteit te komen. Je gaat dus vanuit de interpretatiekaders, die door de leerlingen worden aangebracht nieuwe interpretatiesleutels aanreiken.

Raadgeving inzake didactiek	Verhoopt inzicht bij de leerling	Theologische onderbouwing
<p>Tradities worden in deze zoektocht naar zingeving opgenomen als instrumenten om bepaalde levensbeschouwelijke constructies open te breken en als bouwstenen om leerlingen in het ontwerp van hun levensbeschouwelijke biografie te oriënteren op een zinvolle toekomst.</p>	<p>Ik zie mogelijkheden om elementen van die christelijke boodschap te vertalen naar de wereld van vandaag.</p>	<p>De leraar geeft 'het Woord' vlees in een concrete context. In die zin stoelt onderwijs op de incarnatiegedachte en is het er een uitdrukking van.</p>
<p>Confronteer leerlingen ook met de betekenis van agnosticisme, met de betekenis van vragen stellen, twijfelen, geloofscrisis (cf. de worstelingen van geloofsmystici), de stilte en het zwijgen van God.</p>	<p>Ik zie de waarde in van het 'niet-weten', van niet-taligheid en ik heb ontdekt dat religieuze taal soms ook het zicht op het diepe kan belemmeren.</p>	<p>Er bestaat een hele 'apofatische' stroming in de theologie. De negatieve theologie stelt dat men God slechts kan benaderen door te duiden wat Hij niet is. Niemand heeft ooit God gezien.</p>
<p>De correlatie moet als het ware in de leerling zelf oplichten en kan niet aan de leerling worden opgelegd door anderen – ook niet door de leraar.</p>	<p>Ik besef dat ik in mijn eigen biografie ervaringen met christelijke rituelen, teksten, symbolen, feesten heb gehad waarvan ik de diepere betekenis toen niet meteen vatte.</p>	<p>Eerder dan theologie een discipline is die de mens haarfijn uitlegt wie God is, is zij in het vak godsdienst een 'hulpwetenschap' die het puin ruimt dat de mens verhindert om Hem te kennen.</p>
<p>Communicatie over hermeneutische knooppunten is iets anders dan een intellectuele oefening of het kiezen van een standpunt uit een supermarkt van opvattingen. Het is de eigen vervlochtenheid met de werkelijkheid op het spoor komen en zich laten raken door nieuwe en andere standpunten: intellectueel, maar vaak ook sociaal, esthetisch en spiritueel.</p>	<p>Ik laat mij appelleren door iets wat van buitenaf op mij afkomt.</p> <p>Ik leer mijn eigen standpunt beter kennen en zien wat de vooronderstellingen ervan zijn.</p>	<p>Matteüs 15, 21–28 en Marcus 7, 24–30: In zijn gesprek met de Kananese, resp. Syro-Fenicische vrouw krijgt Jezus een aantal nieuwe interpretatiesleutels aangereikt waardoor Hij scherper op het spoor komt van zijn diepste identiteit. 'Moge het u vergaan zoals u wenst', zegt Jezus tegen haar op het einde van het gesprek. Die woorden doen denken aan 'uw wil geschiede'. Zou een echte ontmoeting met de andere – hoe ook of wie ook – het pedagogisch project van God zelf zou kunnen zijn?</p>

Vraag	Antwoord	Raadgeving aan de leraar
12. <i>Hoe de Bijbel gebruiken?</i>	De Bijbel wordt daarbij niet gebruikt als een buikspreker van de voorgeprogrammeerde opvattingen van de leraar maar als een toekomstperspectief, een licht op een alternatieve wereld.	De Bijbel is het verhaal van mensen die in de loop van de geschiedenis God op het spoor komen en met vallen en opstaan met Hem een weg willen gaan. In die verhalen openbaart zich welke toekomst God voor de mens op het oog heeft (met name: het Rijk Gods). De bijbel is geen soort receptenboek waaruit je willekeurig dingen kan selecteren om eigen punten te onderbouwen.
13. <i>Wat bepaal ik zelf?</i>	De beginsituatie en de hermeneutische knooppunten heb jij als leraar niet te kiezen want die zijn eigen aan het onderwerp en de klasgroep. Bovendien dienen de ingrediënten die in het leerplan zijn opgegeven behandeld te worden. Naast ander bronnenmateriaal zijn zij er voor de verrijking en de verdieping van datgene wat reeds in de klasgroep aanwezig is. Of dit een kwalitatief proces wordt, ligt in jouw handen.	Eens je de hermeneutische knooppunten binnen de klasgroep op het spoor bent gekomen, kan jij door jou gekozen religieuze en christelijke perspectieven en normatieve ingrediënten binnenbrengen ter verrijking en verdieping van het onderwijsleerproces.
14. <i>Hoe bepalend is de beginsituatie van de leerlingen?</i>	Zeer bepalend! Enerzijds is hun identiteit altijd in grote mate al voorgegeven en dit heeft te maken met zichtbare en onzichtbare loyaliteiten die de leerlingen niet hebben kunnen kiezen maar die in belangrijke mate hun identiteit vorm hebben gegeven. Hun identiteit werd reeds voor een groot deel vóór hen gekleurd, door hun ouders, het leefklimaat en de herkomst van hun familie, het genoten onderwijs, de vrienden, de sociale media, de muziek maar ook het kwaad en het verdriet dat hen overkwam, de toevallige ontmoetingen, de cultuur, de traditie, de tijdsgeest, hun geaardheid enzovoort. Anderzijds bedenken zij voortdurend hun identiteit.	Als leraar heb je best een duidelijke kijk op de kaders van zingeving. Voor jongeren gaat het eerder om zinervaring in het alledaagse dan zingeving, eerder passief dan actief, eerder performatief dan reflectief. In het dagelijkse leven van naar school gaan, huiswerk maken, voetballen met vrienden, gamen, verzorgen van huisdieren en tv kijken kunnen jongeren zin ervaren. Dat alledaagse ervaren van zin gaat echter niet altijd vanzelf. Als de flow van de alledaagse vanzelfsprekendheid even wordt doorbroken komen existentiële vragen aan het licht. Als een jongere gepest wordt op school, verraden wordt door een vriend/in, etc. kan hij/zij zichzelf 'grote vragen' stellen. Vragen die te maken hebben met de betekenis van ervaringen die buiten het vertrouwde alledaagse kader vallen. Het bezig zijn met antwoorden op die vragen kan je existentiële zingeving noemen. Hierdoor proberen zij 'hun eigen levensverhaal in een zinvolle samenhang te zien'.

Raadgeving inzake didactiek	Verhoopt inzicht bij de leerling	Theologische onderbouwing
<p>Vermijd letterlijke interpretaties van de Bijbel, een reductie van de Bijbel tot een historisch boek of een stuk archeologie, het moraliseren aan de hand van de Bijbel, of cherrypicking uit de Bijbel. Laat moeilijker passages niet onbesproken. Hanteer soms ook een tegendraadse lezing van de tekst. Laat de Bijbel niet alleen venster en spiegel, maar ook icoon zijn.</p>	<p>Ik heb de Bijbel ontdekt als een blauwdruk voor een alternatieve wereld en als een toekomstboek.</p>	<p>In Bijbelse teksten verschijnt de droom van God als horizon. Het is de droom van een inclusieve wereld die begaan is met vervulling en verlossing voor elke mens, wie hij ook is. God verschijnt niet in de letter van de tekst, maar openbaart zich in de ruimte tussen de tekst en telkens nieuwe generaties van lezers.</p>
<p>Als je de kwaliteit van het leerproces zo hoog mogelijk wil waarborgen zorg je best voor impulsen die gevarieerd en inhoudelijk uitdagend genoeg zijn, om een levensbeschouwelijk communicatieproces op gang te brengen.</p>	<p>Ik stel vast dat de verdieping in het taalspel van religies verhelderend (lichtstralen van waarheid) is geweest bij mijn opvattingen over schoonheid, autonomie, verbondenheid, leven, dood, verleden, toekomst, enz.</p>	<p>Als gelovige is mijn geloof een kompas om in de wereld te staan. Ik ben niet bevreesd om mij van daaruit in situaties te begeven die complex zijn en waarvan het antwoord niet helemaal op voorhand vast ligt.</p>
<p>Laat de leerlingen verhalen vertellen over wie ze zijn omdat zij door dat vertellen betekenis ontwerpen.</p> <p>Verhalen zijn bijna altijd lineair met een begin, een verloop en een einde. Verhalen zijn meestal afgerond en de oriëntatie op tijd speelt er een hoofdrol in. Heel anders is dat met de identiteit die jongeren online uitdenken met sociale media, met muziek en in games. Daarin speelt de oriëntatie op ruimte een hoofdrol. Games openen een ander soort 'ruimte' dan verhalen. Ze zijn noodzakelijk multilineair want de speler moet tussen verschillende opties kunnen kiezen, anders zou het geen spel zijn. In games handelen spelers interactief. Door de multilineariteit en interactiviteit is het openhouden van mogelijkheden typerend voor games. Het spel kan altijd opnieuw beginnen en een ander verloop krijgen. De 'gamer' bevindt zich tijdens het spelen altijd in het hier en nu. Daardoor staat niet de oriëntatie op tijd, maar op ruimte centraal. Veel jongeren ontwikkelen en modelleren op speelse wijze hun identiteit in de virtuele wereld van de games. Voor hen is dat een antwoord op de vraag 'wie ben ik?' Belangrijk voor leraren die het omgaan van jongeren met zingeving op het spoor willen komen.</p>	<p>Ik ben mij bewust van het feit dat ik altijd al een bril op heb wanneer ik naar de werkelijkheid kijk.</p>	<p>God wordt alleen God op de concrete plaats waar mensen staan. Voor de godsdienstleraar is de plek waar jongeren staan 'heilige grond': het is de enige plaats waar het religieuze voor hen betekenis kan krijgen.</p>

Vraag	Antwoord	Raadgeving aan de leraar
15. <i>Waarom verlaten we het werken met de 6 levensbeschouwelijke vaardigheden maar niet het levensbeschouwelijk vaardig worden?</i>	Uiteraard mag de hernieuwde aandacht voor de kennis van de traditie, na veeleer een periode met sterke nadruk op de diversiteit, er niet toe leiden dat we de levensbeschouwelijke groei van de leerling zelf uit het oog verliezen. De vraag blijft belangrijk hoe het vak dienstbaar kan zijn aan het leven van jongeren en hun zoeken naar zin en gemeenschap, maar dit mag niet betekenen dat tradities uitsluitend utilitair of ondergeschikt moeten zijn aan de identiteitsconstructie van de leerling. Dat gevaar loerde om de hoek wanneer je de persoonsvorming opsplijt in meetbare vaardigheden waar de traditie dan het vehikel voor wordt en op die manier zelf gereduceerd wordt tot iets wat de mogelijkheid tot radicaal andersoortig leven in Christus neutraliseert.	Bekijk de leerling en zijn of haar ontwikkeling zo holistisch mogelijk, rekening houdend met de mogelijkheid, de voorgeschiedenis, de context. Het gaat daarbij niet alleen over vaardigheden en attitudes, maar over de dieperliggende ontwikkeling van de leerling als persoon.
16. <i>Hoe omgaan met andere tradities?</i>	Net zoals een taalsysteem varianten en dialecten heeft, is de christelijke traditie zelf ook divers. Deze binnen-christelijke pluraliteit in tijd en ruimte verdient aandacht. Andere religies kennen dit ook. De ILC's helpen om zicht te krijgen op die verscheidenheid en om de kracht van andere levensbeschouwingen te ontdekken. Om op die manier gast te mogen zijn in het vreemde en de verscheidenheid aan god-, mens- en wereldbeelden en de ethiek en de esthetiek ervan.	Heb voldoende aandacht voor de interne pluraliteit en voor de nodige nuancerings.

Raadgeving inzake didactiek	Verhoopt inzicht bij de leerling	Theologische onderbouwing
<p>Het idee van het levensbeschouwelijk vaardig worden van de leerling zelf, verlaten we evenwel niet. Maar dit complexe proces wordt niet gerealiseerd door het poneren van één of meerdere van de vroegere Levensbeschouwelijke Vaardigheden uit een reeks van 6 als bijkomende doelstelling bij een les of lessenreeks. Het vaardig worden krijgt pas kansen als de 3 basisdoelen van het vak en de daarbij horende drievoudige interpretatieopdracht (zie 7) bij alles wat in de les gebeurt gehonoreerd worden.</p>	<p>Ik voel me als persoon gerespecteerd aangesproken en verder gevormd door het vak godsdienst te volgen.</p>	<p>Theologische antropologie. De mens als meer dan de optelsom van vaardigheden, afvinklijsten, opsplitsbare competenties, kortom als meer dan een maakbaar iemand. Als persoon is hij/zij beeld van God. Het is een antropologie die het geconstrueerd worden onderscheidt van het geschapen zijn. Maken is iets omvormen; scheppen is iets toevoegen. Wij, mensen, zijn gemaakt door de aarde, door de evolutie maar we zijn geschapen door een geheim dat we stamend de bron van alle liefde noemen: God. Als maaksel ontdek je jezelf door de evolutietheorie te bestuderen. Als schepsel ontdek je jezelf in verwondering en verantwoordelijkheid.</p>
<p>We vertrekken vanuit het eigen vak en de diversiteit binnen de eigen levensbeschouwing. Het zien en begrijpen van deze interne pluraliteit is nodig om open naar andere levensbeschouwingen te kunnen kijken. Openheid scheppen in de vakidentiteit om daarna de stap te zetten naar dialoog met andere levensbeschouwingen.</p>	<p>Ik sta ervoor open om mij ook in het taalspel van andere religies te verdiepen.</p> <p>Ik aanvaard dat zoals er binnen een taalsysteem veel varianten en dialecten zijn, er ook binnen een religie pluraliteit en veelheid is.</p> <p>Ik besef hoe belangrijk religieuze taalkundige vrijheid is, ik gun ze anderen en probeer ze ook zelf te hanteren.</p>	<p>De openheid voor de pluraliteit komt voort uit de gastvrijheid waarin wij de ander ontvangen en verlangen hem of haar in zijn andersheid ernstig te nemen vooraleer wij tot een oordeel komen. In de Bijbel geeft God zich vaak ook in de vreemdeling te kennen. Bovendien kan volwassen geloof omgaan met veelheid en complexiteit.</p>

Vraag	Antwoord	Raadgeving aan de leraar
17. <i>Moeten de leerlingen alles even boeiend vinden?</i>	Dat zal nooit lukken. Anderzijds is het geen criterium om te stellen dat alle onderwerpen door de leerlingen ook moeten gedeeld worden om de les als zinvol en interessant te ervaren. Als het vak godsdienst andersgelovigen uitnodigt en ondersteunt, om hun eigen geloof of levensbeschouwing te verdiepen is de doelstelling van het vak ook voor hen bereikt.	Binnen jouw vak moet je de leerlingen ook durven meenemen naar het minder gewaardeerde of naar onderwerpen die door iedereen gezien moeten worden. Je moet ook durven oproeien tegen de trend van de 'verleuking' in het godsdienstonderwijs en de te grote klemtoon op 'emo', of de opvatting in vele media dat alles entertainend moet zijn. Maar hoe gepassioneerder je als leraar door het onderwerp zelf bent, hoe grondiger en creatiever jouw voorbereiding en aanpak zullen zijn.
18. <i>Hoe belangrijk zijn de doelen uit het leerplan?</i>	Belangrijk in de mate dat de leerlingen ze realiseren. Met een kleine kanttekening specifiek voor dit vak: het lijkt een paradox maar in zeker opzicht zijn doelen ook middelen en moeten we misschien een op efficiëntie gericht onderwijssysteem durven relativeren waarin men altijd op korte termijn bepaalde doelen wil bereiken, ten koste van een diepere en meer complexe integratie van inzichten en houdingen.	Zoals bij de levensbeschouwelijke vaardigheden al gesteld staat het vak kritisch tegenover een maakbaarheidsideologie, de afvinkcultuur en het mikken op een te mechanisch realiseren van beperkte cognitieve doelen (invulschema, quizjes, etc.). Doelen zijn belangrijk maar enkel binnen een en-en-verhaal waarin de aandacht voor de levensbeschouwelijke vorming van de leerling niet uit het oog verloren wordt.

Bibliografie

D. POLLEFEYT, *Luister van het leven. Hedendaags hermeneutisch-communicatief godsdienstonderwijs*, in *Narthex* 13 (1)(2013), p. 62-68.

D. POLLEFEYT, *Meer dan een museumcatalogus. De bijdrage van het vak rooms-katholieke godsdienst aan de kunst van het vredevol samenleven*, in *Collationes* 47 (3)(2017), p. 271-288.

D. POLLEFEYT, *Uittocht en utopie. Een godsdienst-pedagogiek voor een interreligieuze en interlevensbeschouwelijke wereld*, in L. BRAECKMANS (ed.), *Tussen uittocht, zingeving en utopie. Beschouwingen bij het schoolvak godsdienst*, Tiel, LannooCampus, 2005, p. 39-67.

A. MULDER, *Op zoek naar zingevinggerichte interactie in de jeugdzorg*, in *Psyche & Geloof* 25 (3)(2014), p. 167-182.

Raadgeving inzake didactiek	Verhoopt inzicht bij de leerling	Theologische onderbouwing
<p>Gebrek aan belangstelling of motivatie tegenover een onderwerp is een hermeneutisch knooppunt op zich. Het dient in de mate van het mogelijke ontrafeld. Daartoe kan je de nood aan autonomie, competentie en relationele verbondenheid van leerlingen aanspreken. Autonomie kan je ondersteunen door verschillende opdrachten aan te bieden waaruit ze kunnen kiezen.</p> <p>Op de competentiebehoefte kan je inspelen door structuur te bieden, duidelijke verwachtingen voorop te stellen, haalbare uitdagingen te bieden en constructieve feedback te geven. Als leraar uitdrukken dat je gelooft in hun leerkracht verhoogt hun gevoel van competentie. De relationele verbondenheid verhoog je door betrokken te zijn, door warmte en zorg te bieden, interesse te tonen en je in te leven in hun perspectief.</p>	<p>Ik kan dingen interessant en zelfs zinvol vinden die ik zelf niet prefereer of deel.</p>	<p>Het uitsluitend willen kijken naar datgene wat mij zelf aanspreekt en boeit, sluit het gevaar van het 'totaliseren' van mijn eigen gedachtegoed in. Pas wanneer ik bereid ben om naar het andere te kijken, vergroot ik de kans de ander en de Ander te ontdekken, te zien en te waarderen als iemand die tot nog toe buiten mijn gezichtsveld bleef en mij tegelijk totaal overstijgt.</p> <p>Bovendien valt het christelijk eigene niet enkel als een liefdesverhaal, maar ook als een bekerings- en lijdensverhaal te lezen.</p>
<p>Het leerproces mikt op lange termijn doelen, omdat het opgebouwd wordt als een gezamenlijk zoekproces, waarin ruimte is voor het in vraag stellen van het vanzelfsprekende.</p>	<p>Ik zie het vak godsdienst als een gelegenheid om mij te oriënteren op een zinvolle toekomst.</p>	<p>De rooms-katholieke godsdienst wil in het vak de hele mens aanspreken: als historisch wezen, rede en emotie, autonomie en verbondenheid, etc.</p>

M. SCHAMBECK, *Religionspädagogik und Didaktik am Institut Katholische Theologie der Universität Bamberg*, in *KatBl* 136 (2011), p. 132-140.

C. ERRICKER, *Religious Education. A Conceptual and Interdisciplinary Approach for Secondary Level*, London & New York, Routledge, 2010.

M. VANSTEENKISTE, *Hoe we kinderen en jongeren kunnen motiveren. Toepassingen van de zelfdeterminatietheorie*, in *Caleidoscoop* 22 (1)(2010), p. 6-15.

Terreinen leerplan secundair onderwijs

1 ^{ste} graad	2 ^{de} graad	3 ^{de} graad
Tijd	Persoonsvorming	Liefde en vriendschap
Verhalen	Inspiratiebronnen	Goed handelen
Samenleven	Gekozen worden en kiezen	Hoop en kwetsbaarheid
Natuur	Ontmoeten	Geloof en context
Spiritualiteit	Omgaan met verscheidenheid	Samenlevingsopbouw en inspiratie
Pijn en lijden		Professioneel en persoonlijk engagement

Terreinen
1ste graad

Terrein 'Tijd'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

Ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voleinding van de wereld (Mt. 28,20)

Pluraliteit/Context

- Beleving en duiding van tijd
- Scharniermomenten in leven
- Levensbeschouwelijke visies op plaats van mens in tijd: (nood-)lot en (heils-)geschiedenis
- Ritmeren van tijd in verschillende levensbeschouwingen
- Functie en belang van rituelen en feesten
- Maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van tijd

Terreindoelen

A B

- illustreren** hoe mensen tijd verschillend besteden en beleven (begrijpen);
- voorbeelden geven** van belangrijke gebeurtenissen die impact hebben op het leven van mensen (begrijpen);
- aan de hand van getuigenissen **illustreren** hoe een gelovige levenswijze vorm krijgt in de tijdsbesteding en -beleving (begrijpen);
- de betekenis van rituelen en feesten **uitleggen** (begrijpen);
- rituelen en feesten **relateren** aan verhalen uit levensbeschouwelijke tradities (begrijpen);
- een dynamiek van verleden, heden en beloftevolle toekomst **onderscheiden** in Bijbelverhalen (begrijpen);
- Jezus' tijdsbesteding en -beleving in evangelieverhalen **verhelderen** (begrijpen);
- het leven van Jezus **in verband brengen** met het kerkelijk jaar (begrijpen);
- in de eigen tijdsbesteding en -beleving een kijk op leven **verkennen** (begrijpen);
- uitdrukken** hoe een christelijke tijdsbesteding en -beleving verwantschap vertonen met en/of een uitdaging vormen voor de eigen tijdsbesteding en -beleving.

Christelijk geloof/Traditie

- Heilsgeschiedenis
- Chronos en Kairos
- Liturgisch jaar
- Sacramenten en rituelen
- Rijk Gods
- Geloofsgroei
- Tijd in Bijbelverhalen

Identiteit/Leerling

- Eigen beleving en duiding van tijd
- Spreken van leerling over eigen tijd
- Eigen tijdsbesteding als uiting van identiteit
- Scharniermomenten in het eigen leven
- Eigen beleving van rituelen en feesten
- Eigen identiteit vanuit verleden, heden en toekomst

Terrein 'Tijd'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

Ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voleinding van de wereld (Mt. 28,20)

Pluraliteit/Context

- Beleving en duiding van tijd
- Scharniermomenten in leven
- Levensbeschouwelijke visies op plaats van mens in tijd: (nood-)lot en (heils-) geschiedenis
- Ritmeren van tijd in verschillende levensbeschouwingen
- Functie en belang van rituelen en feesten
- Maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van tijd

Terreindoelen

A B:

- herkennen** hoe mensen tijd verschillend besteden en beleven (onthouden);
- voorbeelden geven** van belangrijke gebeurtenissen die impact hebben op het leven van mensen (begrijpen);
- in een getuigenis **herkennen** hoe een gelovige levenswijze vorm krijgt in de tijdsbesteding en -beleving (onthouden);
- de betekenis van rituelen en feesten **uitleggen** (begrijpen);
- rituelen en feesten **relateren** aan verhalen uit levensbeschouwelijke tradities (begrijpen);
- een dynamiek van verleden, heden en beloftevolle toekomst **herkennen** in Bijbelverhalen (onthouden);
- Jezus' tijdsbesteding en -beleving in evangelieverhalen **toelichten** (begrijpen);
- het kerkelijk jaar **relateren** aan het leven van Jezus (begrijpen);
- in de eigen tijdsbesteding en -beleving een kijk op leven **verkennen** (begrijpen);
- uitdrukken** hoe een christelijke tijdsbesteding en -beleving verwantschap vertonen met en/of een uitdaging vormen voor de eigen tijdsbesteding en -beleving

Christelijk geloof/Traditie

- Heilsgeschiedenis
- Chronos en Kairos
- Liturgisch jaar
- Sacramenten en rituelen
- Rijk Gods
- Geloofsgroei
- Tijd in Bijbelverhalen

Identiteit/Leerling

- Eigen beleving en duiding van tijd
- Spreeken van leerling over eigen tijd
- Eigen tijdsbesteding als uiting van identiteit
- Scharniermomenten in het eigen leven
- Eigen beleving van rituelen en feesten
- Eigen identiteit vanuit verleden, heden en toekomst

Toelichting ingrediënten terrein 'Tijd'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Pluraliteit/Context

1 Beleving en duiding van tijd

Veelheid aan betekenissen: (ont)haasten, wachten, ritmeren, regelmaat, vrije tijd,...

2 Scharniermomenten in leven

Belangrijke momenten die veranderingen inleiden.

3 Levensbeschouwelijke visies op plaats van mens in tijd: (nood-)lot en (heils-)geschiedenis

Tijd is geen neutraal gegeven. Levensbeschouwelijke visies kleuren de beleving van de tijd. Het ondergaan van het leven en/of het actief participeren aan het leven. Al dan niet leven in besef van samenhang en betekenis.

4 Ritmeren van tijd in verschillende levensbeschouwingen

Cyclisch-lineair denken, feestdagen en gewone dagen, tijd voor rust, actie, verstillig.

5 Functie en belang van rituelen en feesten

Verdichtingsmomenten, verstillig, thematiseren van de essentie, verbinding, onderbreken van het alledaagse leven.

6 Maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van tijd

Balans vrije tijd, familietijd, werktijd, schermtijd, rusttijd, zondagsrust,... Bewust omgaan met tijd.

Christelijk geloof/Traditie

7 Heilsgeschiedenis

De heilsgeschiedenis is een gelovig kijken naar tijd, God laat zich kennen en maakt geschiedenis met en door mensen.

8 Chronos en Kairos

Chronos als de lineaire, meetbare tijd, de tijd op de klok. Kairos als tijd maken voor verstillig, kwalitatieve of gevoelstijd, momenten van creativiteit, ontstaan van iets nieuws.

9 Liturgisch jaar

Het liturgisch jaar gedenkt en/of viert alles wat God voor de mensen betekent. Voor de rooms katholieke kerk is dit opgebouwd aan de hand van het leven van Jezus.

10 Sacramenten en rituelen

Rituelen zijn terugkerende, betekenis dragende handelingen. In de katholieke kerk: een ritueel, een symboolhandeling (bijv. breken van het brood) waaruit de aanwezigheid van God/Christus blijkt.

11 Rijk Gods

Een opdracht om hier en nu aan te werken én tegelijkertijd een toekomstperspectief/beloofte.

12 Geloofsgroei

Relatie tussen God en mens telkens verdiepen in het leren kennen, vieren en beleven van het geloof, individueel en/of in gemeenschap.

13 Tijd in Bijbelverhalen

Tijd als lineair gegeven maakt heilsgeschiedenis en verlossing mogelijk.

Identiteit/Leerling

14 Eigen beleving en duiding van tijd

Zichzelf situeren in het tijdsverloop van een volk, familie, levensbeschouwing,...

15 Spreken van leerling over eigen tijd

Bewustwording van de eigen invulling. Eigenaarschap over de tijd krijgen/nemen.

16 Eigen tijdsbesteding als uiting van identiteit

Waarom je tijd besteedt en hoeveel tijd je eraan geeft, vertelt voor een deel wie je bent en wil worden.

17 Scharniermomenten in het eigen leven

Belangrijke momenten, overgangsmomenten die je persoonlijke geschiedenis markeren.

18 Eigen beleving van rituelen en feesten

Verdichtingsmomenten die je (levensbeschouwelijk) leven mogelijk markeren.

19 Eigen identiteit vanuit verleden, heden en toekomst

Evolueren tussen bepaaldheid en belofte.

Terrein 'Verhalen'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

Zonder gelijkenis sprak Hij niet tegen hen (Mc. 4,34)

Pluraliteit/Context

- ☒ Inspirerende verhalen en figuren in verschillende levensbeschouwingen
- ☒ Dynamiek, rode draad en sleutels in verhalen
- ☒ Alles is (drager van) verhaal
- ☒ Symbolische taal - eerste en tweede taal

Terreindoelen

A B

1. het unieke en het gemeenschappelijke in levensverhalen **onderscheiden** (begrijpen);
2. **voorbeelden geven** van letterlijke en figuurlijke/symbolische taal (begrijpen);
3. literaire genres **onderscheiden** in verhalen/Bijbelverhalen (begrijpen);
4. **toelichten** hoe verhalen mensen inspireren (begrijpen);
5. de inbreng van verschillende personages in verhalen/Bijbelverhalen **uitleggen** (begrijpen);
6. Jezus' levensverhaal **navertellen** (onthouden);
7. de rijkdom en de kracht **verkennen** van een verhaal dat Jezus vertelt (begrijpen);
8. **illustreeren** hoe een Bijbelverhaal mensen inspireert (begrijpen);
9. **uitdrukken** hoe verhalen/Bijbelverhalen een rol kunnen spelen in hun eigen leven.

Christelijk geloof/Traditie

- ☒ Inspirerende Bijbelse en (actuele) kerkelijke figuren
- ☒ Jezus
- ☒ Wijsheid vanuit Bijbel, traditie en leven
- ☒ Symbolische taal - eerste en tweede taal
- ☒ Literaire genres in de Bijbel
- ☒ Parabel
- ☒ Bijbelverhalen in de kunst

Identiteit/Leerling

- ☒ Eigen levensverhaal
- ☒ Eigen inspirerende verhalen en figuren
- ☒ Speelveld eigen verhaal - veelheid aan verhalen
- ☒ Levensbeschouwelijk karakter van het eigen levensverhaal

Terrein 'Verhalen'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

Zonder gelijkenis sprak Hij niet tegen hen (Mc. 4,34)

Pluraliteit/Context

- ☒ Inspirerende verhalen en figuren in verschillende levensbeschouwingen
- ☒ Dynamiek, rode draad en sleutels in verhalen
- ☒ Alles is (drager van) verhaal
- ☒ Symbolische taal - eerste en tweede taal

Terreindoelen

A B:

1. het unieke en het gemeenschappelijke in levensverhalen **herkennen** (onthouden);
2. **voorbeelden geven** van letterlijke en figuurlijke/symbolische taal (begrijpen);
3. figuurlijke/symbolische taal **herkennen** in verhalen/Bijbelverhalen (onthouden);
4. **verhelderen** dat verhalen mensen inspireren (begrijpen);
5. de inbreng van verschillende personages in verhalen/Bijbelverhalen **toelichten** (begrijpen);
6. Jezus' levensverhaal beknopt **navertellen** (onthouden);
7. **voorbeelden geven** van Jezus als verhalenverteller (begrijpen);
8. **illustreeren** hoe een Bijbelverhaal mensen inspireert (begrijpen);
9. **uitdrukken** welke verhalen/Bijbelverhalen een rol kunnen spelen in hun eigen leven.

Christelijk geloof/Traditie

- ☒ Inspirerende Bijbelse en (actuele) kerkelijke figuren
- ☒ Jezus
- ☒ Wijsheid vanuit Bijbel, traditie en leven
- ☒ Symbolische taal - eerste en tweede taal
- ☒ Literaire genres in de Bijbel
- ☒ Parabel
- ☒ Bijbelverhalen in de kunst

Identiteit/Leerling

- ☒ Eigen levensverhaal
- ☒ Eigen inspirerende verhalen en figuren
- ☒ Speelveld eigen verhaal - veelheid aan verhalen
- ☒ Levensbeschouwelijk karakter van het eigen levensverhaal

Toelichting ingrediënten terrein 'Verhalen'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Pluraliteit/Context

20 Inspirerende verhalen en figuren in verschillende levensbeschouwingen

Via verhalen komen we binnen in de (diepste) belevingswereld van mensen. Mensen leven in en door verhalen.

21 Dynamiek, rode draad en sleutels in verhalen

Elementen die de betekenis van een verhaal verhelderen: wendingen, plot, terugkerende woorden, symbolen, personages,...

22 Alles is (drager van) verhaal

Mensen, liederen, voorwerpen, geschiedenissen, boeken, film, poëzie,...

23 Symbolische taal - eerste en tweede taal

Naast een exacte taal drukken vooral beelden, symbolen en poëzie het levensbeschouwelijke uit.

Christelijk geloof/Traditie

24 Inspirerende Bijbelse en (actuele) kerkelijke figuren

Inspirerende personages uit Eerste en Tweede Testament. Gelovigen die de rijkdom en de kracht van Bijbelverhalen gestalte geven.

25 Jezus

Jezus als verhalenverteller. Levensverhaal van Jezus.

26 Wijsheid vanuit Bijbel, traditie en leven

Onderscheiden, inzichten, waarden, gedragen levenswijze.

27 Symbolische taal - eerste en tweede taal

Beelden, uitdrukkingen, lichaamstaal en woorden bemiddelen het onuitsprekelijke.

28 Literaire genres in de Bijbel

Samenhang tussen boodschap en tekstvorm.

29 Parabel

Het verhaalgenre bij uitstek van Jezus. Uitdaging tot een nieuwe ziens- en zijnswijze.

30 Bijbelverhalen in de kunst

Ver-beeld-ers. Betekenisverleners van verhalen: het kunstwerk, de kunstenaar, de kijker/luisteraar,...

Identiteit/Leerling

31 Eigen levensverhaal

Gegevenheden zoals karakter, familie- (geschiedenis), omgeving, cultuur, geaardheid, invloeden, opvoeding, ... Ervaringen, belevingen, opvattingen, verlangens/wensen, wilsuïtingen, innerlijke dialoog, gedrag, effecten.

32 Eigen inspirerende verhalen en figuren

Verhalen bieden structuur. Verhalen structureren ervaringen tot een betekenisvol geheel. Verhalen verrijken je kijk op je eigen leven. Mensen naar wie we opkijken.

33 Speelveld eigen verhaal - veelheid aan verhalen

Verhalen als 'gesprekspartner' kleuren het eigen verhaal en leren hier kritisch naar kijken.

34 Levensbeschouwelijk karakter van het eigen levensverhaal

Waarnemen, verkennen, verbeelden, redeneren, communiceren, handelen, traditie hanteren, verbondenheid beleven, fundamenteel vertrouwen, transcendentie zien.

Terrein 'Samenleven'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

...de panter vlijt zich neer naast het bokje,... (Jes. 11,6)

Pluraliteit/Context

- ☒ Kenmerken van groepen en gemeenschappen
- ☒ Diversiteit
- ☒ Spanning, openheid, geslotenheid
- ☒ Levensbeschouwelijk karakter van een groep
- ☒ Netwerken van solidariteit en verbondenheid
- ☒ Meerderheid en minderheid in de/een samenleving

Terreindoelen

A B

1. **toelichten** wat het betekent om bij een groep en/of een gemeenschap te behoren (begrijpen);
2. aan de hand van getuigenissen/levensverhalen **illustreeren** wat mensen verbindt (begrijpen);
3. verschillende houdingen **onderscheiden** die mensen aannemen in en tegenover groepen, gemeenschappen en geloofsgemeenschappen (begrijpen);
4. **illustreeren** hoe groepen, gemeenschappen en geloofsgemeenschappen kernen van hoop kunnen zijn voor samenleven (begrijpen);
5. **uitleggen** hoe Jezus omgaat met anderen aan de hand van Bijbelverhalen (begrijpen);
6. **voorbeelden geven** van Bijbelse perspectieven voor een hoopvolle samenleving (begrijpen);
7. enkele christelijke gemeenschappen **in kaart brengen** die vorm geven aan hoopvol samenleven (begrijpen);
8. hun eigen kijk op hoopvol samenleven **uitdrukken**;
9. **uitdrukken** in welke mate christelijke initiatieven voor een hoopvolle samenleving verwantschap vertonen met en/of een uitdaging vormen voor de eigen kijk op samenleven.

Christelijk geloof/Traditie

- ☒ Kenmerken van christelijke geloofsgemeenschappen
- ☒ Vitale geloofskernen
- ☒ Christenen: eigentijds tegendraads
- ☒ Verbondenheid, verantwoordelijkheid en engagement
- ☒ Jezus: eigentijds tegendraads
- ☒ De ander/Ander en ik

Identiteit/Leerling

- ☒ Groepen en gemeenschappen waartoe ik wel/niet behoor
- ☒ Belang en beleving van een groep
- ☒ Mijn eigenheid en engagement binnen een groep
- ☒ Solidariteit en verbondenheid
- ☒ Mijn plaats in de samenleving door het behoren tot groepen
- ☒ Verscheidenheid in en tussen groepen

Terrein 'Samenleven'

1st graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

...de panter vlijt zich neer naast het bokje,... (Jes. 11,6)

Pluraliteit/Context

- ☒ Kenmerken van groepen en gemeenschappen
- ☒ Diversiteit
- ☒ Spanning, openheid, geslotenheid
- ☒ Levensbeschouwelijk karakter van een groep
- ☒ Netwerken van solidariteit en verbondenheid
- ☒ Meerderheid en minderheid in de/een samenleving

Terreindoelen

- A B
1. **illustre**ren wat het betekent om bij een groep en/of een gemeenschap te behoren (begrijpen);
 2. in getuigenissen/levensverhalen **aanwijzen** wat mensen verbindt (onthouden);
 3. verschillende houdingen **onderscheiden** die mensen aannemen tegenover groepen, gemeenschappen en geloofsgemeenschappen (begrijpen);
 4. **voorbeelden geven** van groepen, gemeenschappen en geloofsgemeenschappen die kernen van hoop kunnen zijn voor het samenleven (begrijpen);
 5. in Bijbelverhalen **herkennen** hoe Jezus omgaat met anderen (onthouden);
 6. in Bijbelverhalen perspectieven **herkennen** voor een hoopvolle samenleving (onthouden);
 7. met enkele voorbeelden **concretiseren** hoe christelijke gemeenschappen vorm geven aan hoopvol samenleven (begrijpen);
 8. hun eigen kijk op hoopvol samenleven **uitdrukken**;
 9. **uitdrukken** in welke mate christelijke initiatieven voor een hoopvolle samenleving verwantschap vertonen met en/of een uitdaging vormen voor de eigen kijk op samenleven.

Christelijk geloof/Traditie

- ☒ Kenmerken van christelijke geloofsgemeenschappen
- ☒ Vitale geloofskernen
- ☒ Christenen: eigentijds tegendraads
- ☒ Verbondenheid, verantwoordelijkheid en engagement
- ☒ Jezus: eigentijds tegendraads
- ☒ De ander/Ander en ik

Identiteit/Leerling

- ☒ Groepen en gemeenschappen waartoe ik wel/niet behoor
- ☒ Belang en beleving van een groep
- ☒ Mijn eigenheid en engagement binnen een groep
- ☒ Solidariteit en verbondenheid
- ☒ Mijn plaats in de samenleving door het behoren tot groepen
- ☒ Verscheidenheid in en tussen groepen

Toelichting ingrediënten terrein 'Samenleven'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Pluraliteit/Context

35 Kenmerken van groepen en gemeenschappen

Open/gesloten groep, peer-groep,... Wat een groep bindt: missie, visie, doel, voorwaarden, gebruiken, gewoonten, leiderschapstijl,...

36 Diversiteit

Verscheidenheid aan kenmerken van individuen en groepen.

37 Spanning, openheid, geslotenheid

Drempels, toelatingsvoorwaarden en toelaatbare verschillen.

38 Levensbeschouwelijk karakter van een groep

Waarnemen, verkennen, verbeelden, redeneren, communiceren, handelen, traditie hanteren, verbondenheid beleven, fundamenteel vertrouwen, transcendentie zien.

39 Netwerken van solidariteit en verbondenheid

Waar mensen elk vanuit hun levensvisie samen werken aan een hoopvolle samenleving.

40 Meerderheid en minderheid in de/een samenleving

Bepalend voor erkenning, waardering, erbij horen, identiteit, zelfbeeld, macht, uitsluiting,...

Christelijk geloof/Traditie

41 Kenmerken van christelijke geloofsgemeenschappen

Vieren, verkondigen, gemeenschap vormen en dienstbaar zijn.

42 Vitale geloofskernen

Dynamische geloofsgroepen die het vieren, verkondigen, gemeenschap vormen en dienstbaar zijn beleven midden de samenleving.

43 Christenen: eigentijds tegendraads

Leven vanuit het Rijk Gods: een toekomstvisioen dat hier en nu nog niet is én waar ze hier en nu aan werken.

44 Verbondenheid, verantwoordelijkheid en engagement

Ervaringen en houdingen in christelijke gemeenschappen, gekleurd door een wereldwijde band én vanuit het verbond met God en Christus.

45 Jezus: eigentijds tegendraads

Als profeet is Jezus verweven met de joodse samenleving. Hij spreekt en handelt in naam van God en gaat dikwijls tegen de stroom in.

46 De ander/Ander en ik

De identiteit van een christen ontstaat vanuit een geroepen zijn/aangesproken worden door een ander mens, door God.

Identiteit/Leerling

47 Groepen en gemeenschappen waartoe ik wel/niet behoor

Thuishoren, deelnemen, lid zijn van... gezin, vriendenkring, jeugdbeweging, sportclub,...

48 Belang en beleving van een groep

Betekenis, intensiteit of effect van het al dan niet behoren tot een groep.

49 Mijn eigenheid en engagement binnen een groep

Mijn positie, vrijheid, verantwoordelijkheid, inzet... in de groep.

50 Solidariteit en verbondenheid

Openheid en geslotenheid. Interne en externe betrokkenheid. Samen iets doen, maakt sterker.

51 Mijn plaats in de samenleving door het behoren tot groepen

Wisselwerking tussen mijn identiteit en het behoren tot een groep.

52 Verscheidenheid in en tussen groepen

Verskil in intensiteit en de ruimte die een groep geeft. Verschillen in visies en keuzes waardoor groepen zich anders profileren.

Terrein 'Natuur'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

Als ik naar de hemel kijk, het kunstwerk van uw vingers (Ps. 8,4)

Pluraliteit/Context

- ☒ Menselijke natuur
- ☒ Plaats van mens en natuur in verschillende levensbeschouwingen
- ☒ Natuurelementen als symbool
- ☒ Ecologie
- ☒ Duurzaamheid

Terreindoelen

A B

- het omgaan met de natuur **herkennen** in verhalen en beelden (onthouden);
- de relatie tussen de mens en de natuur in verhalen en beelden **verkennen** (begrijpen);
- in verhalen en beelden een kijk op het omgaan met de natuur **onderscheiden** (begrijpen);
- aan de hand van verhalen/Bijbelverhalen **illustreeren** hoe mensen God ervaren in de natuur (begrijpen);
- voorbeelden van ecologische spiritualiteit in de christelijke tradities **toelichten** (begrijpen);
- actuele voorbeelden van christelijk engagement voor een duurzame wereld **verkennen** (begrijpen);
- uitleggen** hoe natuurelementen en lichamelijkheid in de sacramenten een belangrijke rol spelen (begrijpen);
- hun kijk op omgaan met de natuur **uitdrukken**;
- uitdrukken** hoe een christelijke visie op de natuur verwantschap vertoont met erv/of een uitdaging vormt voor de eigen kijk op de natuur.

Christelijk geloof/Traditie

- ☒ Schepping - verwondering - verbondenheid
- ☒ Natuur als vindplaats van God
- ☒ Natuurelementen als symbool
- ☒ Natuur in Bijbelse verhalen
- ☒ Laudato Si'
- ☒ Gebedshoudingen en rituelen

Identiteit/Leerling

- ☒ Lichamelijke als dimensie van de menselijke natuur
- ☒ Natuur als kans en grens
- ☒ Ritmes in de natuur en wisselwerking met eigen levensritme
- ☒ Verwondering
- ☒ Vervreemding
- ☒ Verantwoordelijkheid
- ☒ Engagement

Terrein 'Natuur'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

Als ik naar de hemel kijk, het kunstwerk van uw vingers (Ps. 8,4)

Pluraliteit/Context

- Menselijke natuur
- Plaats van mens en natuur in verschillende levensbeschouwingen
- Natuurelementen als symbool
- Ecologie
- Duurzaamheid

Terreindoelen

A B

- het omgaan met de natuur **herkennen** in verhalen en beelden (onthouden);
- de relatie tussen de mens en de natuur in verhalen en beelden **verkennen** (begrijpen);
- in verhalen/Bijbelverhalen **herkennen** hoe mensen God ervaren in de natuur (onthouden);
- voorbeelden geven** van ecologische spiritualiteit in de christelijke tradities (begrijpen);
- actuele **voorbeelden geven** van christelijk engagement voor een duurzame wereld (begrijpen);
- verkennen** hoe natuurelementen en lichamelijkheid in de sacramenten een belangrijke rol spelen (begrijpen);
- hun kijk op omgaan met de natuur **uitdrukken**;
- uitdrukken** hoe een christelijke visie op de natuur verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen kijk op de natuur.

Christelijk geloof/Traditie

- Schepping - verwondering - verbondenheid
- Natuur als vindplaats van God
- Natuurelementen als symbool
- Natuur in Bijbelse verhalen
- Laudato Si'
- Gebedshoudingen en rituelen

Identiteit/Leerling

- Lichamelijke als dimensie van de menselijke natuur
- Natuur als kans en grens
- Ritmes in de natuur en wisselwerking met eigen levensritme
- Verwondering
- Vervreemding
- Verantwoordelijkheid
- Engagement

Toelichting ingrediënten terrein 'Natuur'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Pluraliteit/Context

53 Menselijke natuur

Verzameling van gegevens en mogelijkheden van mensen in het algemeen en elke unieke mens in het bijzonder. Deels gelijkende en deels verschillende eigenschappen ten aanzien van andere levende organismen. De mens als betekenisverlener, zinzoeker, zinontvanger,...

54 Plaats van mens en natuur in verschillende levensbeschouwingen

Verhouding tussen mens en natuur: bedreiging, heersen, onderschikking, onlosmakelijk verbonden met mekaar, verantwoordelijkheid,...

55 Naturelementen als symbool

Voorbeelden: lezen van de sterren, Loofhuttenfeest, geboortebos, kinderbos, vredesbos, steen leggen op het graf, asverstrooiing, kerstboom, paaseieren, lichtfeesten, zonnewende, voedselvoorschriften, offers,...

56 Ecologie

Zorg voor het gemeenschappelijk huis.

57 Duurzaamheid

Zorg voor de continuïteit van het gemeenschappelijk huis.

Christelijk geloof/Traditie

58 Schepping - verwondering - verbondenheid

Wat/wie leeg is vol maken/ver-volmaken vanuit zorg voor en in betrokkenheid op het gemeenschappelijk huis. Opnieuw het wonder zien. Mensen - als beeld van God - zijn medescheppers.

59 Natuur als vindplaats van God

Doorheen de geschiedenis ervaren mensen de aanwezigheid van God in schoonheid, harmonie, chaos,...

60 Naturelementen als symbool

Voorbeelden: water als doopwater, olie bij zalving, vuur als Paaslicht, wierook als eerbetoon en verbondenheid, brood en wijn als lichaam en bloed van Christus,...

61 Natuur in Bijbelse verhalen

Natuur als metafoer voor Gods aanwezigheid en werking in de wereld. Natuur als metafoer voor geloof, twijfel, ongelooft.

62 Laudato Si'

Encycliek (2015) van paus Franciscus 'Geprezen zijt Gij. Over de zorg voor ons gemeenschappelijk huis'. Ecologische bekering: de zorg voor de armen en het milieu zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

63 Gebedshoudingen en rituelen

Symbolische handelingen die uiting geven aan het geloof. Ze worden steeds herhaald en bieden vertrouwen.

Identiteit/Leerling

64 Lichamelijke als dimensie van de menselijke natuur

De mens is deel van de natuur. Op zintuiglijke wijze in de wereld zijn.

65 Natuur als kans en grens

De gegevenheid van de natuur: dieren als vriend, genieten, uitdagingen, tijdelijkheid, vergankelijkheid, onbeheersbaarheid.

66 Ritmes in de natuur en wisselwerking met eigen levensritme

Seizoenen bepalen ons dagelijks leven (licht-donker, koud-warm, nat-droog, windstil-winderig,...) en kunnen symbool staan voor levenservaringen en -fasen.

67 Verwondering

Open houding, ontdekken van het nieuwe, het onverwachte.

68 Vervreemding

Zichzelf minder zien als onderdeel van de natuur en de verbondenheid van het eigen leven met de natuur minder ervaren.

69 Verantwoordelijkheid

Bewustwording vanuit verontwaardiging, verwondering,... Plicht tot zorg voor het gemeenschappelijk huis.

70 Engagemet

Zich bewust inzetten voor het gemeenschappelijk huis.

Terrein 'Spiritualiteit'

1st graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

In het begin was het Woord (Joh. 1,1)

Pluraliteit/Context

- Beeldgebruik, taal en symboliek als expressie van verinnerlijking
- Individuele en collectieve zoektochten naar stilte en spiritualiteit
- Diepte-ervaringen (transcendentie)
- Stilte, meditatie, mindfulness
- Levensbeschouwing als verinnerlijking en engagement

Terreindoelen

A B

- vanuit getuigenissen/levensverhalen **verhelderen** wie of wat mensen inspireert en beweegt (begrijpen);
- in getuigenissen/levensverhalen **aanwijzen** wie of wat gelovigen inspireert en beweegt (onthouden);
- uit Bijbelverhalen **afleiden** wie of wat Jezus inspireert en beweegt (begrijpen);
- uitingen van spiritualiteit **verkennen** in de christelijke tradities (begrijpen);
- de waarde van verstilling voor zichzelf en anderen **uitleggen** (begrijpen);
- uitdrukken** wie of wat hen inspireert en beweegt;
- uitdrukken** hoe vormen van christelijke spiritualiteit verwantschap vertonen met en/of uitdaging vormen voor de eigen spiritualiteit.

Christelijk geloof/Traditie

- Geloofsgetuigenissen
- Jezus' verbondenheid met God
- Spiritualiteit
- Stilte, gebed, bezinning, eucharistie
- Innerlijkheid en gebed in Jezus' leven
- Religieus leven
- Psalmen
- Religieuze kunst
- Strijd en inkeer

Identiteit/Leerling

- Innerlijkheid als complex gegeven
- Zin zoeken, zin geven en zin ontvangen
- Communicatievormen met eigen binnenkant
- Bronnen voor eigen innerlijkheid
- Effect van anderen en groepen op mijn innerlijkheid
- Identiteit als een samenspel van innerlijkheid en veruitwendiging
- Openheid voor innerlijkheid van anderen
- Verwondering en verantwoordiging

Terrein 'Spiritualiteit'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

In het begin was het Woord (Joh. 1,1)

Pluraliteit/Context

- Beeldgebruik, taal en symboliek als expressie van verinnerlijking
- Individuele en collectieve zoektochten naar stilte en spiritualiteit
- Diepte-ervaringen (transcendentie)
- Stilte, meditatie, mindfulness
- Levensbeschouwing als verinnerlijking en engagement

Terreindoelen

A B

- herkennen** hoe mensen uitdrukken wie/wat hen inspireert en beweegt (onthouden);
- vormen van spiritualiteit **verkennen** in levensbeschouwelijke tradities (begrijpen);
- aan de hand van Bijbelverhalen **illustreren** wie/wat Jezus inspireert en beweegt (begrijpen);
- in getuigenissen/levensverhalen **aanduiden** wie/wat christenen inspireert en beweegt (onthouden);
- uitingen van spiritualiteit **verkennen** in christelijke tradities (begrijpen);
- voorbeelden geven** van de waarde van verstillig voor zichzelf en anderen (begrijpen);
- uitdrukken** wie/wat hen inspireert en beweegt;
- uitdrukken** hoe vormen van christelijke spiritualiteit verwantschap vertonen met en/of een uitdaging vormen voor de eigen spiritualiteit.

Christelijk geloof/Traditie

- Geloofsgetuigenissen
- Jezus' verbondenheid met God
- Spiritualiteit
- Stilte, gebed, bezinning, eucharistie
- Innerlijkheid en gebed in Jezus' leven
- Religieus leven
- Psalmen
- Religieuze kunst
- Strijd en inkeer

Identiteit/Leerling

- Innerlijkheid als complex gegeven
- Zin zoeken, zin geven en zin ontvangen
- Communicatievormen met eigen binnenkant
- Bronnen voor eigen innerlijkheid
- Effect van anderen en groepen op mijn innerlijkheid
- Identiteit als een samenspel van innerlijkheid en veruitwendiging
- Openheid voor innerlijkheid van anderen
- Verwondering en verantwoording

Toelichting ingrediënten terrein 'Spiritualiteit'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Pluraliteit/Context

71 Beeldgebruik, taal en symboliek als expressie van verinnerlijking

Veel ervaringen, verwachtingen en dromen zijn niet eenduidig uit te drukken.

72 Individuele en collectieve zoektochten naar stilte en spiritualiteit

Mensen gaan alleen of in groep op zoek naar verstillen en verinnerlijking: pelgrimage, mindfulness, stiltegebieden,...

73 Diepte-ervaringen (transcendentie)

Een ervaring die de kern van het/mijn bestaan raakt en onthult.

74 Stilte, meditatie, mindfulness

Kansen voor individuen en gemeenschappen tot spiritualiteit.

75 Levensbeschouwing als verinnerlijking en engagement

De eigenheid van levensbeschouwelijke tradities toont zich in beide aspecten.

Christelijk geloof/Traditie

76 Geloofsgetuigenissen

Hoe geloof het omgaan met mensen en dagelijkse gebeurtenissen een eigen dynamiek geeft.

77 Jezus' verbondenheid met God

Jezus noemt God "Vader". Die relatie inspireert Zijn ontmoetingen.

78 Spiritualiteit

Christelijke bezieling in het alledaagse leven.

79 Stilte, gebed, bezinning, eucharistie

Kansen voor individuen en gemeenschappen tot spiritualiteit.

80 Innerlijkheid en gebed in Jezus' leven

In de Bijbel trekt Jezus zich regelmatig terug om alleen te zijn, tot rust te komen, te bidden,... Als jood bezocht Jezus de synagoge en de tempel van Jeruzalem.

81 Religieus leven

De relatie met God inspireert mensen tot verbinding met zichzelf, met anderen, met gezin, met een geloofsgemeenschap,...

82 Psalmen

Geboden en gezangen uit het Bijbelboek Psalmen. Uitdrukking van de diepste menselijke bestaanscondities en van de relatie tot God.

83 Religieuze kunst

Kunst waarin een spiritualiteit van de Bijbel en christelijke tradities oplicht. Deze kunst voedt een spiritueel inzicht of spiritueel leven; iconen stralen een spirituele blik uit, religieuze muziek brengt de gelovige in hemelse sferen,...

84 Strijd en inkeer

Pijlers van christelijke spiritualiteit.

Identiteit/Leerling

85 Innerlijkheid als complex gegeven

Wat zich afspeelt in hart en hoofd van een mens is moeilijk uit te drukken, heel gevarieerd, diffuus, in volle ontwikkeling.

86 Zin zoeken, zin geven en zin ontvangen

Betekeningen die men zelf ontdekt, toekent en krijgt.

87 Communicatievormen met eigen binnenkant

Stilte, luisteren naar muziek, genieten, lezen, dialoog met anderen,...

88 Bronnen voor eigen innerlijkheid

Plaatsen, mensen, levensbeschouwing, literatuur, kunst, thuis,...

89 Effect van anderen en groepen op mijn innerlijkheid

Uitgedaagd worden, delen, tot rust komen, gekwetst worden, overstemd worden,...

90 Identiteit als een samenspel van innerlijkheid en veruitwendiging

(Al dan niet) geloven, verwachten, verstillen, denken en handelen komen samen in wie je bent en wil/kan worden.

91 Openheid voor innerlijkheid van anderen

Diepe gesprekken, luisteren, poëzie, muziek, gedeelde ervaringen... kunnen iets laten zien van de eigenheid van de ander. Kwetsbaarheid van de ander ten opzichte van jezelf en omgekeerd.

92 Verwondering en verontwaardiging

Bronnen van inspiratie en engagement.

Terrein 'Pijn en lijden'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

Ziehier de mens (Ecce homo) (Joh. 19,5)

Pluraliteit/Context

- ☒ Pijn en lijden als onderdeel van het leven
- ☒ Ambigüiteit in lijden
- ☒ Oorzaken
- ☒ Verantwoordelijkheid
- ☒ Levensbeschouwelijke visies over (omgaan met) pijn en lijden

Terreindoelen

A B

1. **verhelderen** hoe verschillend mensen pijn en lijden ervaren (begrijpen);
2. **voorbeelden geven** van omgaan met pijn en lijden van zichzelf en anderen (begrijpen);
3. in verhalen en beelden verschillende manieren van kijken naar pijn en lijden **onderscheiden** (begrijpen);
4. vanuit Bijbelverhalen **illustreren** hoe Jezus omgaat met pijn en lijden (begrijpen);
5. de samenhang **verhelderen** tussen Jezus' omgaan met pijn en lijden en de relatie met Zijn Vader (begrijpen);
6. een perspectief van hoop bij pijn en lijden **herkennen** in kerkelijke tradities (onthouden);
7. aan de hand van getuigenissen/levensverhalen **toelichten** hoe verscheiden christenen omgaan met pijn en lijden (begrijpen);
8. hun kijk op omgaan met pijn en lijden **uitdrukken**;
9. **uitdrukken** hoe het omgaan van christenen met pijn en lijden herkenbaar en/of inspirerend kan zijn voor het eigen omgaan ermee.

Christelijk geloof/Traditie

- ☒ Jezus' omgang met pijn en lijden
- ☒ Lijdensverhaal en kruisdood, verlossing en verrijzenis
- ☒ Gods aanwezigheid en afwezigheid in het lijden
- ☒ Sacrament van verzoening en ziekenzalving
- ☒ Rituelen en gebeden
- ☒ Barmhartigheid als antwoord op lijden

Identiteit/Leerling

- ☒ Concrete ervaring van en reacties op pijn en lijden
- ☒ Empathie
- ☒ Zorg - zelfzorg
- ☒ Krachtbronnen

Terrein 'Pijn en lijden'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Bijbels-spirituele horizon

Ziehier de mens (Ecce homo) (Joh. 19,5)

Pluraliteit/Context

- ☒ Pijn en lijden als onderdeel van het leven
- ☒ Ambigüiteit in lijden
- ☒ Oorzaken
- ☒ Verantwoordelijkheid
- ☒ Levensbeschouwelijke visies over (omgaan met) pijn en lijden

Terreindoelen

A B

1. **verhelderen** hoe verschillend mensen pijn en lijden beleven (begrijpen);
2. in getuigenissen, verhalen en beelden het omgaan met pijn en lijden **aanduiden** (onthouden);
3. **voorbeelden geven** van omgaan met pijn en lijden van zichzelf en anderen (begrijpen);
4. in Bijbelverhalen **herkennen** hoe Jezus omgaat met pijn en lijden (onthouden);
5. de samenhang **toelichten** tussen Jezus' omgaan met pijn en lijden en de relatie met Zijn Vader (begrijpen);
6. een perspectief van hoop bij pijn en lijden **herkennen** in kerkelijke tradities (onthouden);
7. uit getuigenissen/levensverhalen **afleiden** hoe verscheiden christenen omgaan met pijn en lijden (begrijpen);
8. hun kijk op omgaan met pijn en lijden **uitdrukken**;
9. **uitdrukken** hoe het omgaan van christenen met pijn en lijden herkenbaar en/of inspirerend kan zijn voor het eigen omgaan ermee.

Christelijk geloof/Traditie

- ☒ Jezus' omgang met pijn en lijden
- ☒ Lijdensverhaal en kruisdood, verlossing en verrijzenis
- ☒ Gods aanwezigheid en afwezigheid in het lijden
- ☒ Sacrament van verzoening en ziekenzalving
- ☒ Rituelen en gebeden
- ☒ Barmhartigheid als antwoord op lijden

Identiteit/Leerling

- ☒ Concrete ervaring van en reacties op pijn en lijden
- ☒ Empathie
- ☒ Zorg - zelfzorg
- ☒ Krachtbronnen

Toelichting ingrediënten terrein 'Pijn en lijden'

1ste graad

Tijd

Verhalen

Samenleven

Natuur

Spiritualiteit

Pijn en lijden

Pluraliteit/Context

93 Pijn en lijden als onderdeel van het leven

De mens is een kwetsbaar wezen, maar ook veerkrachtig.

94 Ambigüiteit in lijden

Lijden zien en/of ervaren kan voor meervoudige perspectieven zorgen: hoop en wanhoop, aanvaarding en weerstand, overleven, angst en vertrouwen,...

95 Oorzaken

Op zoek gaan naar verklaringen: natuur/cultuur, eigen schuld/schuld van de andere, fysieke/psychische beperking, lot/toeval,...

96 Verantwoordelijkheid

Aangesproken worden door situaties die met eigen lijden te maken hebben en dat van anderen. De eigen rol daarin zien en opnemen.

97 Levensbeschouwelijke visies over (omgaan met) pijn en lijden

Hoe mensen en tradities een plaats geven aan pijn, angst, verdriet en lijden; er al dan niet zin aan geven en ontvangen.

Christelijk geloof/Traditie

98 Jezus' omgang met pijn en lijden

Jezus ziet pijn en lijden bij anderen en gaat in op het appel. Vanuit zijn relatie met de Vader is zijn omgaan met (eigen) pijn en lijden een consequentie van zijn liefde tot het uiterste toe.

99 Lijdensverhaal en kruisdood, verlossing en verrijzenis

Jezus' boodschap van liefde leidde tot Zijn kruisdood. In zijn moeilijkste uur kent Jezus ook vertwijfeling. Zijn omgaan met pijn en lijden is niet het einde maar juist de aankondiging van een hoopvol nieuw begin.

100 Gods aanwezigheid en afwezigheid in het lijden

In confrontatie met het lijden kunnen gelovigen hun relatie met God verschillend beleven: vertrouwend, in overgave, afwijzend, wanhopig,...

101 Sacrament van verzoening en ziekenzalving

Een ritueel waarin God genadevol en ondersteunend de zieke sterkt. Een ritueel waarin de mens om vergeving vraagt en door Gods barmhartigheid een nieuw begin ervaart.

102 Rituelen en gebeden

Zalving van hoofd, handen, ... Gebeden van troost, de stervenden; eigen aan sacrament van verzoening, van ziekenzalving.

103 Barmhartigheid als antwoord op lijden

Het lijden helpen ver-dragen door nabijheid en solidariteit. Werken van barmhartigheid: zieken bezoeken, doden begraven, troost brengen en moed inspreken.

Identiteit/Leerling

104 Concrete ervaring van en reacties op pijn en lijden

Ambigue ervaring en reacties: hoop, wanhoop, verlamming, activisme, woede, onmacht, ontkenning, aanvaarding, loutering, gebrokenheid,...

105 Empathie

Inlevingsvermogen om situaties van pijn en lijden te ervaren, te benoemen, te plaatsen, te be-teken-en.

106 Zorg - zelfzorg

Bekommernis voor jezelf en/of voor de ander.

107 Krachtbronnen

Weerbaarheid en veerkracht in situaties van pijn, angst en lijden.

Terreinen leerplan secundair onderwijs

1 ^{ste} graad	2 ^{de} graad	3 ^{de} graad
Tijd	Persoonsvorming	Liefde en vriendschap
Verhalen	Inspiratiebronnen	Goed handelen
Samenleven	Gekozen worden en kiezen	Hoop en kwetsbaarheid
Natuur	Ontmoeten	Geloof en context
Spiritualiteit	Omgaan met verscheidenheid	Samenlevingsopbouw en inspiratie
Pijn en lijden		Professioneel en persoonlijk engagement

Terreinen

2de graad

Terrein 'Persoonsvorming'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Bijbels-spirituele horizon

Als beeld van Ons, op Ons gelijkend (Gen. 1,26)

Pluraliteit/Context

☒ Wereldbeelden, mensbeelden en godsbeelden

☒ Spirituele en persoonlijke groei in verschillende levensbeschouwelijke visies

☒ Voorbeeldfiguren

☒ Geweten

Terreindoelen

Doorstroom: Arbeidsmarkt Dubbele finaliteit

1. de begrippen zelfbeeld en imago **toelichten** (begrijpen);
2. zelfbeeld en imago **relateren** (begrijpen);
3. hun meervoudige identiteit **concretiseren** (begrijpen);
4. de wisselwerking **illustreren** tussen persoonsvorming en het toebehoren aan een groep/(geloofs-)gemeenschap (begrijpen);
5. vanuit verhalen/getuigenissen **toelichten** hoe mensen in hun persoonsvorming geïnspireerd worden (begrijpen);
6. **toelichten** hoe de evangeliën Jezus' zelfverstaan voorstellen (begrijpen);
7. in evangeliëverhalen **onderscheiden** hoe anderen Jezus zien (begrijpen);
8. in verhalen/getuigenissen **onderscheiden** hoe mensen zich in hun persoonsvorming laten inspireren door Jezus' woorden en daden (begrijpen);
9. **uitdrukken** welke figuren/Bijbelfiguren en/of verhalen/Bijbelverhalen inspirerend zijn voor de eigen persoonsvorming.

Christelijk geloof/Traditie

☒ Incarnatie

☒ Mens als beeld van God

☒ Ontmoetingsverhalen

☒ Bekeringsverhalen

☒ Jezusbeelden

☒ Zaligsprekingen

☒ Verhaal van de zending van de leerlingen

☒ Personalisme

Identiteit/Leerling

☒ Unicité en verbondenheid

☒ Kwetsbaarheid en belofte

☒ Zelfverstaan

☒ Spiritueel en persoonlijk groeien

☒ Gave - opgave - overgave - doorgave

☒ Authenticiteit

Terrein 'Persoonsvorming'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Bijbels-spirituele horizon

Als beeld van Ons, op Ons gelijkend (Gen. 1,26)

Pluraliteit/Context

☒ Wereldbeelden, mensbeelden en godsbeelden

☒ Spirituele en persoonlijke groei in verschillende levensbeschouwelijke visies

☒ Voorbeeldfiguren

☒ Geweten

Terreindoelen

Doorstroom

Arbeidsmarkt

Dubbele finaliteit

1. de begrippen zelfbeeld en imago **toelichten** (begrijpen);
2. zelfbeeld en imago **relateren** (begrijpen);
3. hun meervoudige identiteit **concretiseren** (begrijpen);
4. de wisselwerking **verhelderen** tussen persoonsvorming en het toebehoren aan een groep/(geloofs-)gemeenschap (begrijpen);
5. in verhalen/Bijbelverhalen/getuigenissen **aanwijzen** dat mensen in hun persoonsvorming geïnspireerd worden (onthouden);
6. **toelichten** hoe de evangeliën Jezus' zelfverstaan voorstellen (begrijpen);
7. **illustreeren** hoe anderen Jezus zien in evangeliënverhalen (begrijpen);
8. aan de hand van verhalen/getuigenissen **verkennen** hoe mensen zich in hun persoonsvorming laten inspireren door Jezus' woorden en daden (begrijpen);
9. **uitdrukken** welke figuren/Bijbelfiguren en/of verhalen/Bijbelverhalen inspirerend zijn voor de eigen persoonsvorming.

Christelijk geloof/Traditie

☒ Incarnatie

☒ Mens als beeld van God

☒ Ontmoetingsverhalen

☒ Bekeringsverhalen

☒ Jezusbeelden

☒ Zaligsprekingen

☒ Verhaal van de zending van de leerlingen

☒ Personalisme

Identiteit/Leerling

☒ Uniciteit en verbondenheid

☒ Kwetsbaarheid en belofte

☒ Zelfverstaan

☒ Spiritueel en persoonlijk groeien

☒ Gave - opgave - overgave - doorgave

☒ Authenticiteit

Toelichting ingrediënten terrein 'Persoonsvorming'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Pluraliteit/Context

104 Wereldbeelden, mensbeelden en godsbeelden

Visies op wereld, mens en God.

105 Spirituele en persoonlijke groei in verschillende levensbeschouwelijke visies

Het aanreiken, voorleven, kiezen en zich eigen maken van waarden, deugden, rituelen, levenswijsheden,...

106 Voorbeeldfiguren

Inspirerende figuren die door hun levenswijze richting geven aan de spirituele en persoonlijke groei.

107 Geweten

Innerlijk kompas dat de mens ertoe brengt om het goede te doen en het slechte te laten. Door vorming en ervaringen evolueert dit onderscheidingsvermogen.

Christelijk geloof/Traditie

112 Incarnatie

God werd mens in Jezus. God krijgt een gezicht. God openbaart zich. God treedt binnen in de mensengeschiedenis.

113 Mens als beeld van God

De waardigheid en uniciteit van ieder mens. De mens is beeld van een beeldloze God. In elke mens steekt een transcendente dimensie (Gn. 1,26).

114 Ontmoetingsverhalen

De ontmoeting met Jezus doet mensen groeien, inspireert mensen en laat mensen tot geloof komen.

115 Bekeringsverhalen

Verhalen van ommekeer door de ontmoeting met Jezus.

116 Jezusbeelden

Evangelisten stellen Jezus op verschillende manieren voor. Jezus wordt op verschillende manieren aangesproken in verhalen.

117 Zaligsprekingen

Acht centrale uitspraken van Jezus in de Bergrede (Mt. 5, 1-12).

118 Verhaal van de zending van de leerlingen

Jezus roept leerlingen op en stuurt hen uit om de Blijde Boodschap gestalte te geven. Zending en navolging zijn met elkaar verbonden.

119 Personalisme

Holistische visie op de mens als persoon in relatie met zichzelf, de ander, de wereld, God.

Identiteit/Leerling

120 Uniciteit en verbondenheid

Uniek zijn, maar niet alleen. In relatie staan met anderen. Mens worden aan en met elkaar.

121 Kwetsbaarheid en belofte

Elke mens verlangt gezien/gehoord/aanvaard/bevestigd te worden. Elkaar dragen - in broosheid en kracht - kan perspectief openen.

122 Zelfverstaan

Een geheel van opvattingen, (denk)beelden die men over zichzelf heeft. Uitnodiging om de eigen vooronderstellingen te ontdekken, te leren formuleren, te bevragen, te verdiepen,...

123 Spiritueel en persoonlijk groeien

Elke mens ontwikkelt rationeel, sociaal, relationeel, ethisch... en kan attenter worden voor de rijkere en diepere dimensie van de werkelijkheid.

124 Gave - opgave - overgave - doorgave

Het leven is meer dan een opdracht (opgave). Het is een geschenk (gave), het vraagt om toewijding (overgave). Het leven kan zo waardevol zijn dat het vraagt om zich te delen (doorgave).

125 Authenticiteit

Echtheid, trouw zijn aan zichzelf, zich niet anders voordoen dan men is. Blijvende zoektocht.

Terrein 'Inspiratiebronnen'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Bijbels-spirituele horizon

Niet van brood alleen leeft de mens (Mt. 4,4)

Pluraliteit/Context

106 Namen voor het
Transcendente

107 Levensbeschouwelijke
bronnen

108 Transcendent-immanent

109 Vormen van verstillig,
bezinning, gebed

110 Symbolen en ritën

111 Authenticiteit

Terreindoelen

Doorstroom: Arbeidsmarkt Dubbele finaliteit

1. in verschillende situaties **verkennen** waaruit mensen kracht putten (begrijpen);
2. **verhelderen** wat de kracht is van groepen, gemeenschappen of geloofsgemeenschappen (begrijpen);
3. **uitleggen** hoe inspiratiebronnen tot verandering en/of engagement aanzetten (begrijpen);
4. inspiratiebronnen van Jezus **onderscheiden** in de evangeliën (begrijpen);
5. **concretiseren** hoe het verhaal van Jezus een inspiratiebron is (begrijpen);
6. **uitleggen** hoe Bijbelverhalen en christelijke tradities gelovigen en geloofsgemeenschappen inspireren (begrijpen);
7. **verhelderen** hoe christenen in relatie staan tot God (begrijpen);
8. de kracht van sacramenten **toelichten** (begrijpen);
9. **uitdrukken** welke inspiratiebronnen richtinggevend zijn voor hen;
10. **uitdrukken** hoe christelijke inspiratiebronnen verwantschap vertonen met en/of een uitdaging vormen voor het eigen leven.

Christelijk geloof/Traditie

112 Godsnamen, Jezusbeelden

113 Heilsgeschiedenis

114 Profeten

115 Onzevader

116 De eerste kerk

117 Maria

118 Heilige Geest

119 Genade

120 7 sacramenten

121 Inspirerende Bijbelse en
(actuele) kerkelijke figuren

Identiteit/Leerling

122 Vriendschap en solidariteit

123 Zin vinden, zoeken, ontvangen,
geven

124 Symboolgevoeligheid -
symboliseringsvermogen

125 Multiple (Religious) Belonging

Terrein 'Inspiratiebronnen'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Bijbels-spirituele horizon

Niet van brood alleen leeft de mens (Mt. 4,4)

Pluraliteit/Context

☒ Namen voor het
Transcendente

☒ Levensbeschouwelijke
bronnen

☒ Transcendent-immanent

☒ Vormen van verstillig,
bezinning, gebed

☒ Symbolen en ritën

☒ Authenticiteit

Terreindoelen

Doorstroom

Arbeidsmarkt

Dubbele finaliteit

1. in verschillende situaties **beschrijven** waaruit mensen kracht putten (onthouden);
2. **herkennen** wat de kracht is van groepen, gemeenschappen of geloofsgemeenschappen (onthouden);
3. **voorbeelden geven** van inspiratiebronnen die tot verandering en/of engagement aanzetten (begrijpen);
4. inspiratiebronnen van Jezus **herkennen** in de evangeliën (onthouden);
5. **concretiseren** hoe het verhaal van Jezus een inspiratiebron is (begrijpen);
6. **verhelderen** dat Bijbelverhalen en christelijke tradities gelovigen en geloofsgemeenschappen inspireren (begrijpen);
7. **verkennen** hoe christenen in relatie staan tot God (begrijpen);
8. de kracht van sacramenten **verhelderen** (begrijpen);
9. **uitdrukken** welke inspiratiebronnen richtinggevend zijn voor hen;
10. **uitdrukken** welke christelijke inspiratiebronnen verwantschap vertonen met en/of een uitdaging vormen voor het eigen leven.

Christelijk geloof/Traditie

☒ Godsnamen, Jezusbeelden

☒ Heilsgeschiedenis

☒ Profeten

☒ Onzevader

☒ De eerste kerk

☒ Maria

☒ Heilige Geest

☒ Genade

☒ 7 sacramenten

☒ Inspirerende Bijbelse en
(actuele) kerkelijke figuren

Identiteit/Leerling

☒ Vriendschap en solidariteit

☒ Zin vinden, zoeken, ontvangen,
geven

☒ Symboolgevoeligheid -
symboliseringsvermogen

☒ Multiple (Religious) Belonging

Toelichting ingrediënten terrein 'Inspiratiebronnen'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Pluraliteit/Context

124 Namen voor het Transcendente
Namen voor wat ons overstijgt.

127 Levensbeschouwelijke bronnen
Een veelheid aan wijsheid, inzicht, uitzicht, toekomst, perspectief,... zowel in als buiten levensbeschouwelijke tradities.

128 Transcendent-immanent
Overstijgend en/of bereikbaar. De diepere betekenis van de werkelijkheid vinden binnen de fysieke en waarneembare werkelijkheid (immanentie) en/of daarbuiten (transcendentie).

129 Vormen van verstillend, bezinning, gebed
Bedevaarten, processies, mindfulness, meditatie, yoga, stiltestages, abtjagen, vieringen, erediensten, het heilige in het alledaagse,...

130 Symbolen en rituelen
Voorwerpen en handelingen die betekenisvol doorverwijzen naar een dieperliggende realiteit.

131 Authenticiteit
Echtheid, trouw zijn aan zichzelf, zich niet anders voordoen dan men is. Blijvende zoektocht.

Christelijk geloof/Traditie

132 Godsnamen, Jezusbeelden
Diversiteit aan namen laat zien hoe mensen hun relatie tot God op verscheiden manieren uitdrukken en vormgeven. Evangelisten vertellen het verhaal van Jezus vanuit hun eigen context en geloofservaring.

133 Heilsgeschiedenis
Een gelovig beleven van de tijd. God laat zich kennen en maakt geschiedenis met en door mensen.

134 Profeten
Bijbelse en hedendaagse figuren die wantoestanden in Gods naam aanklagen en voorvechters zijn van het Rijk Gods.

135 Onzevader
Het gebed bij uitstek, dat Jezus ons geleerd heeft.

136 De eerste kerk
De apostolische kerk of de kerk van de eerste eeuw waarvan we het getuigenis terugvinden in de Handelingen van de Apostelen en in de brieven. Bron van inspiratie voor kerk-zijn vandaag.

137 Maria
Moeder van Jezus. Moeder van de Kerk. Bemiddelaar tussen God en mens.

138 Heilige Geest
Gaven van de Geest: wijsheid, inzicht, raad, sterkte, kennis, vroomheid en ontzag voor God. Vruchten van de Geest: liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtheid, ingetogenheid, bescheidenheid, matigheid.

139 Genade
In overvloed mogen ontvangen vanuit een diepere bron van liefde, zonder verdienste.

140 7 sacramenten
Sacramenten zijn zichtbare tekens van een onzichtbare werkelijkheid, waarin christenen de helende, verzoenende, nabije, versterkende en liefdevolle aanwezigheid van God kunnen ervaren, omdat in de sacramenten de genade van God werkt.

141 Inspirerende Bijbelse en (actuele) kerkelijke figuren
Inspirerende personages uit het Eerste en Tweede Testament. Gelovigen die de rijkdom en de kracht van het christelijk geloof gestalte geven.

Identiteit/Leerling

142 Vriendschap en solidariteit
Vormen van verbondenheid die inspiratie geven om van te leven.

143 Zin vinden, zoeken, ontvangen, geven
Mensen worden op verschillende manieren geïnspireerd om aan hun leven dynamiek en betekenis te geven.

144 Symboolgevoeligheid - symboliseringsvermogen
Symbolen kunnen inspirerend werken, ze verbeelden ervaringen, relaties,... Een voorwerp, handeling, woord, beeld,... kan een wereld van betekenissen oproepen.

145 Multiple (Religious) Belonging
Meervoudige (religieuze) betrokkenheid. Een aantal mensen treft zichzelf aan of voelt zich verbonden met meerdere religieuze tradities.

Terrein 'Gekozen worden en kiezen'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Bijbels-spirituele horizon

Hier ben ik (Ex. 3,4; Gen. 22,1; 1 Sam. 3,1-10)

Pluraliteit/Context

146 Vrijheid en zelfbeschikking

147 Toeval, lot, voorbestemming, determinisme

148 Keuzestress

149 Twijfel, het onverwachte, creativiteit

150 Verantwoordelijkheid

Terreindoelen

Doorstrom:

Arbeidsmarkt

Dubbele finaliteit

1. **voorbeelden geven** van ervaringen en/of momenten die uitnodigen tot keuzes maken (begrijpen);

2. **in kaart brengen** hoe mensen verschillen bij het maken van keuzes (begrijpen);

3. **onderscheiden** hoe het leven beïnvloed wordt door gegevenheid, eigen keuzes en die van anderen (analyseren);

4. **concretiseren** hoe levensbeschouwelijke keuzes tot uiting komen in woord en daad (begrijpen);

5. in getuigenissen de wisselwerking tussen gekozen worden en kiezen **uitleggen** (begrijpen);

6. vanuit Bijbelverhalen **toelichten** dat Jezus' onvoorwaardelijke liefde appelleert tot kiezen (begrijpen);

7. **analyseren** hoe denkwijzen en/of inzichten uit christelijke tradities kunnen helpen bij het maken van levensbeschouwelijke keuzes en levenskeuzes (analyseren);

8. eigen denkwijzen of inzichten omtrent kiezen en gekozen worden **uitdrukken**;

9. **uitdrukken** welke denkwijzen of inzichten uit de christelijke tradities verwantschap vertonen met en/of een uitdaging vormen voor de eigen keuzes.

Christelijk geloof/Traditie

151 Roeping

152 Spirituele wegwijzers

153 Voorkeursoptie voor wie en wat kwetsbaar is

154 Roepingsverhalen

155 Sacrament van het vormsel

156 Sacrament van het doopsel (op latere leeftijd)

157 Gelovig leven (in gemeenschap) als keuze

158 Ambten in de kerk

Identiteit/Leerling

159 Groepsdruk en individualiteit

160 Uitsluiting

161 Bindingsangst

162 Openheid en geslotenheid

163 Weerbaarheid, kwetsbaarheid, groei, veerkracht

164 Geweten en vrijheid

165 Verbondenheid en autonomie

166 Eigen levenskeuzes

Terrein 'Gekozen worden en kiezen'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Bijbels-spirituele horizon

Hier ben ik (Ex. 3,4; Gen. 22,1; 1 Sam. 3,1-10)

Pluraliteit/Context

146 Vrijheid en zelfbeschikking

147 Toeval, lot, voorbestemming, determinisme

148 Keuzestress

149 Twijfel, het onverwachte, creativiteit

150 Verantwoordelijkheid

Terreindoelen

Doorstroom

Arbeidsmarkt

Dubbele finaliteit

1. **voorbeelden geven** van ervaringen en/of momenten die uitnodigen tot keuzes maken (begrijpen);

2. **illustreeren** dat mensen verschillen bij het maken van keuzes (begrijpen);

3. **uitleggen** dat het leven beïnvloed wordt door gegevenheid, eigen keuzes en die van anderen (begrijpen);

4. **illustreeren** dat levensbeschouwelijke keuzes concreet worden in woord en daad (begrijpen);

5. het gekozen worden en het kiezen **verkennen** in getuigenissen (begrijpen);

6. vanuit Bijbelverhalen **toelichten** dat Jezus' onvoorwaardelijke liefde appelleert tot kiezen (begrijpen);

7. **voorbeelden geven** van denkwijzen, inzichten uit christelijke tradities bij het maken van levensbeschouwelijke keuzes en levenskeuzes (begrijpen);

8. eigen denkwijzen of inzichten omtrent kiezen en gekozen worden **uitdrukken**.

9. **uitdrukken** welke denkwijzen, inzichten uit de christelijke tradities verwantschap vertonen met en/of een uitdaging vormen voor de eigen keuzes.

Christelijk geloof/Traditie

151 Roeping

152 Spirituele wegwijzers

153 Voorkeursoptie voor wie en wat kwetsbaar is

154 Roepingsverhalen

155 Sacrament van het vormsel

156 Sacrament van het doopsel (op latere leeftijd)

157 Gelovig leven (in gemeenschap) als keuze

158 Ambten in de kerk

Identiteit/Leerling

159 Groepsdruk en individualiteit

160 Uitsluiting

161 Bindingsangst

162 Openheid en geslotenheid

163 Weerbaarheid, kwetsbaarheid, groei, veerkracht

164 Geweten en vrijheid

165 Verbondenheid en autonomie

166 Eigen levenskeuzes

Toelichting ingrediënten terrein 'Gekozen worden en kiezen'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Pluraliteit/Context

146. Vrijheid en zelfbeschikking

Al dan niet kunnen doen wat je wilt, al dan niet verantwoordelijkheid opnemen, tijd maken voor een ander,...

147. Toeval, lot, voorbestemming, determinisme

Manieren om te kijken naar wat op onze weg komt.

148. Keuzestress

Veelheid aan keuzes op vele terreinen bemoeilijkt het kiezen en zorgt voor spanning. Moe worden van het moeten kiezen: bang zijn om te verliezen, zich te binden. Verlamming en immobilisme, te snel, onbesuisd kiezen als vluchtweg,...

149. Twijfel, het onverwachte, creativiteit

Open zoekende houding versus onbeslistheid en relativisme. Ruimte voor het ongeplande, onvoorziene, ... Ontvankelijk zijn voor. Nieuwe wegen gaan.

150. Verantwoordelijkheid

Positief antwoorden op wat voorligt en/of appelleert.

Christelijk geloof/Traditie

151. Roeping

Ingaan op de uitnodiging van God om mee te werken aan het Rijk Gods.

152. Spirituele wegwijzers

Evangelische waarden: soberheid, vergeving-verzoening, ... Mensen, groepen, spirituele leefregels, ... die inspireren bij keuzes maken en antwoorden op roeping.

153. Voorkeursoptie voor wie en wat kwetsbaar is

Keuze voor armen, zieken, uitgeslotenen, het broze, ... in Jezus' spoor. Kwetsbare mensen verdienen bij voorkeur plaats, aandacht, energie, middelen, ... Jezus identificeert zich met de minsten.

154. Roepingsverhalen

Verhalen in het Eerste Testament, Tweede Testament, traditie en actualiteit waarin appel leidt tot engagement.

155. Sacrament van het vormsel

Het ritueel waarbij men de doopbeloften hernieuwt en de gave van de Geest ontvangt om als christen in de wereld te staan.

156. Sacrament van het doopsel (op latere leeftijd)

Initiativesacrament waarbij iemand zichtbaar toetreedt tot de geloofsgemeenschap. Bij de kinderdoop is het geloof van de ouders de gids voor het kind bij de opname in de geloofsgemeenschap.

157. Gelovig leven (in gemeenschap) als keuze

Religieus leven, parochie, geloofskernen, ...

158. Ambten in de kerk

Wijdingen binnen de katholieke kerk: bisschop, priester, diaken.

Identiteit/Leerling

159. Groepsdruk en individualiteit

Zich rekenschap geven van (on)bewuste groepsdruk. Invloed van significante anderen bij het vormen van de identiteit en de opdracht om tot individuele keuzes te komen.

160. Uitsluiting

Er niet (mogen) bij horen, niet gekozen worden. Anderen niet kiezen, anderen er niet bij laten horen.

161. Bindingsangst

Niet durven kiezen. Zich niet kunnen/willen toevertrouwen.

162. Openheid en geslotenheid

Houdingen bij het kiezen en het gekozen worden.

163. Weerbaarheid, kwetsbaarheid, groei, veerkracht

Wat kiezen en gekozen worden met een mens doet/kan teweegbrengen. Houdingen, voorwaarden van waaruit men keuzes maakt.

164. Geweten en vrijheid

Innerlijk kompas dat helpt om verantwoorde keuzes te maken.

165. Verbondenheid en autonomie

Eigen keuzes aftoetsen aan het belang van je omgeving.

166. Eigen levenskeuzes

Belangrijke beslissingen nemen, open op de toekomst.

Terrein 'Ontmoeten'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Bijbels-spirituele horizon

Blijf bij ons, want het wordt avond (Lc. 24,29)

Pluraliteit/Context

- 101 Samen-leven
- 102 Tochtgenoten, lotgenoten, bondgenoten
- 103 Interlevensbeschouwelijke ontmoeting
- 104 (H)echte ontmoetingen
- 105 Afstand en nabijheid
- 106 Reële en virtuele ontmoetingen

Terreindoelen

Doorstroom: Arbeidsmarkt Dubbele finaliteit

1. een variatie aan ontmoetingen **onderscheiden** (begrijpen);
2. **analyseren** wat ontmoetingen waardevol kan maken (analyseren);
3. aan de hand van verhalen en/of getuigenissen het belang van ontmoetingen **verhelderen** (begrijpen);
4. aan de hand van getuigenissen en verhalen/Bijbelverhalen geloven als ontmoeten **concretiseren** (begrijpen);
5. vanuit evangelieverhalen **toelichten** hoe ontmoetingen perspectieven aanreiken (begrijpen);
6. in ontmoetingsverhalen van de christelijke tradities het inspirerende **onderscheiden** (analyseren);
7. **uitdrukken** wat voor hen een betekenisvolle ontmoeting is;
8. **uitdrukken** welke ontmoetingen uit de christelijke tradities verwantschap vertonen met en/of een uitdaging vormen voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

- 107 Godsontoeting - genade
- 108 Christelijk Godsbeeld: transcendentie - immanentie
- 109 Ontmoetingen met Jezus
- 110 Mensen van de Weg
- 111 Gelaat van de ander/Ander
- 112 Sacrament van de eucharistie
- 113 Gebed als ontmoeting

Identiteit/Leerling

- 114 Eigen levensweg
- 115 ik-jij-wij
- 116 Tochtgenoten
- 117 Ontmoetingsruimte
- 118 Ontmoeting als een gelaagd gebeuren
- 119 Erkenning, waardering en vertrouwen
- 120 Verandering en groei

Terrein 'Ontmoeten'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Bijbels-spirituele horizon

Blijf bij ons, want het wordt avond (Lc. 24,29)

Pluraliteit/Context

- 101 Samen-leven
- 102 Tochtgenoten, lotgenoten, bondgenoten
- 103 Interlevensbeschouwelijke ontmoeting
- 104 (H)echte ontmoetingen
- 105 Afstand en nabijheid
- 106 Reële en virtuele ontmoetingen

Terreindoelen

Doorstroom Arbeidsmarkt Dubbele finaliteit

1. een variatie aan ontmoetingen **onderscheiden** (begrijpen);
2. **in kaart brengen** wat ontmoetingen waardevol kan maken (begrijpen);
3. aan de hand van verhalen en/of getuigenissen het belang van ontmoetingen **toelichten** (begrijpen);
4. aan de hand van getuigenissen en verhalen/Bijbelverhalen geloven als ontmoeten **herkennen** (onthouden);
5. vanuit evangelieverhalen **illustreeren** dat ontmoetingen perspectieven aanreiken (begrijpen);
6. **toelichten** hoe ontmoetingsverhalen uit de christelijke tradities inspireren (begrijpen);
7. **uitdrukken** wat voor hen een betekenisvolle ontmoeting is;
8. **uitdrukken** welke ontmoetingen uit de christelijke tradities verwantschap vertonen met en/of een uitdaging vormen voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

- 107 Godsontoeting - genade
- 108 Christelijk Godsbeeld: transcendentie - immanentie
- 109 Ontmoetingen met Jezus
- 110 Mensen van de Weg
- 111 Gelaat van de ander/Ander
- 112 Sacrament van de eucharistie
- 113 Gebed als ontmoeting

Identiteit/Leerling

- 114 Eigen levensweg
- 115 Ik-jij-wij
- 116 Tochtgenoten
- 117 Ontmoetingsruimte
- 118 Ontmoeting als een gelaagd gebeuren
- 119 Erkenning, waardering en vertrouwen
- 120 Verandering en groei

Toelichting ingrediënten terrein 'Ontmoeten'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Pluraliteit/Context

167 Samen-leven

Mens zijn, is mede-mens zijn. Altijd in relatie.

168 Tochtgenoten, lotgenoten, bondgenoten

Verskillende soorten relaties, niet strikt van elkaar te onderscheiden. Mensen delen met elkaar het leven, verkeren in dezelfde situatie, delen dezelfde idealen, visies,...

169 Interlevensbeschouwelijke ontmoeting

In een plurale samenleving is levensbeschouwelijke diversiteit een feit waarin kansen tot ontmoeting zitten.

170 (H)echte ontmoetingen

Ontmoetingen waarin men zichzelf kan zijn, zich gewaardeerd weet. Dit werkt verbindend.

171 Afstand en nabijheid

Verwevenheid van beide elementen binnen een ontmoeting. Bekende blijft ook deels een vreemde. Een vreemde kan heel vertrouwd zijn.

172 Reële en virtuele ontmoetingen

Mogelijkheden en risico's in de virtuele wereld om mensen te ontmoeten.

Christelijk geloof/Traditie

173 Godsontmoeting - genade

God en mens vinden elkaar. God spreekt de mens aan, de mens luistert en antwoordt. De mens spreekt God aan, God luistert en antwoordt. Zonder verdienste in overvloed mogen ontvangen vanuit een diepere bron van liefde.

174 Christelijk Godsbeeld: transcendentie - immanentie

Vader, Liefde, drie-ene God, persoon,... God ontmoeten in de kwetsbare, gekwetste,... Overstijgend en/of bereikbaar.

175 Ontmoetingen met Jezus

In de ontmoeting met Jezus ziet men wie God is voor mensen en zien mensen wie ze (kunnen) zijn en worden.

176 Mensen van de Weg

Naam van de eerste christenen (Hnd. 9,1-6). In de ontmoeting met de apostelen komen mensen tot geloof en gaan ze op weg. Beeld van christenen die werken aan Gods droom.

177 Gelaat van de ander/Ander

Geraakt worden door kwetsbaarheid en rijkdom van de ander in zijn/haar anders zijn. In die ervaring de gans Ander op het spoor komen.

178 Sacrament van de eucharistie

De eucharistie is de dynamische dialoog tussen gelovigen en God: Vader, Zoon en Heilige Geest. Voor katholieken de ontmoeting bij uitstek.

179 Gebed als ontmoeting

Gebed als houding, als taal. Als individu of als gemeenschap ruimte creëren waar God kan ontvangen worden en van daaruit leven.

Identiteit/Leerling

180 Eigen levensweg

Ontmoetingen (in verleden, heden, toekomst) bepalen mee mijn leven.

181 Ik-jij-wij

Dynamische wisselwerking. Het al dan niet betekenisvolle van ontmoetingen voor mezelf en de ander(en).

182 Tochtgenoten

Mensen waarmee je op weg gaat in het leven.

183 Ontmoetingsruimte

Tijd, plaats, medium... beïnvloeden de aard van de ontmoeting.

184 Ontmoeting als een gelaagd gebeuren

Samenspel van vele dimensies. Groeikansen vanuit verwachtingspatronen, interesses, aanknopingspunten,...

185 Erkenning, waardering en vertrouwen

Basishouding bij een echte ontmoeting.

186 Verandering en groei

Dynamisch proces voor zichzelf en ander(en).

Terrein 'Omgaan met verscheidenheid'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Bijbels-spirituele horizon

Het oog kan niet zeggen tot de hand, ik heb je niet nodig (1 Kor. 12,21)

Pluraliteit/Context

- 101 Anders-zijn
- 102 Weerbaarheid
- 103 Verbindende communicatie
- 104 Gulden regel
- 105 Minderheid/meerderheid
- 106 Interne pluraliteit
- 107 Oecumene
- 108 Interlevensbeschouwelijke dialoog

Terreindoelen

Doorstroom: Arbeidsmarkt Dubbele finaliteit

1. **verkennen** hoe mensen verscheidenheid anders beleven (begrijpen);
2. aan de hand van getuigenissen **analyseren** hoe mensen vanuit hun levensbeschouwelijke traditie spreken over en omgaan met verscheidenheid (analyseren);
3. in evangeliel verhalen **onderscheiden** hoe Jezus omgaat met verscheidenheid (analyseren);
4. in de christelijke tradities voorbeelden van omgaan met verscheidenheid **onderzoeken** (analyseren);
5. actuele **voorbeelden geven** van christelijk engagement voor een diverse samenleving (begrijpen);
6. **uitleggen** hoe verscheidenheid een uitdaging kan zijn voor de levensbeschouwelijke identiteit (begrijpen);
7. de eigen kijk op verscheidenheid **uitdrukken**;
8. **uitdrukken** welke voorbeelden uit de christelijke tradities inspirerend kunnen zijn voor de eigen kijk op verscheidenheid.

Christelijk geloof/Traditie

- 109 Het anders-zijn van de ander/Ander
- 110 Ontferming en barmhartigheid
- 111 Gastvrijheid
- 112 Eenheid in verscheidenheid én verscheidenheid in eenheid
- 113 Vrede
- 114 Oecumene
- 115 Interreligieuze dialoog

Identiteit/Leerling

- 201 Groei in omgaan met verscheidenheid
- 202 Empathie, sympathie en antipathie
- 203 Afstand en nabijheid
- 204 Toenadering en verdediging

Terrein 'Omgaan met verscheidenheid'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Bijbels-spirituele horizon

Het oog kan niet zeggen tot de hand, ik heb je niet nodig (1 Kor. 12,21)

Pluraliteit/Context

- 101 Anders-zijn
- 102 Weerbaarheid
- 103 Verbindende communicatie
- 104 Gulden regel
- 105 Minderheid/meerderheid
- 106 Interne pluraliteit
- 107 Oecumene
- 108 Interlevensbeschouwelijke dialoog

Terreindoelen

Doorstroom Arbeidsmarkt Dubbele finaliteit

1. **herkennen** dat mensen verscheidenheid anders beleven (onthouden);
2. aan de hand van getuigenissen **toelichten** hoe mensen vanuit hun levensbeschouwelijke traditie spreken over en omgaan met verscheidenheid (begrijpen);
3. in evangeliel verhalen **verkennen** hoe Jezus omgaat met verscheidenheid (begrijpen);
4. vanuit de christelijke tradities **voorbeelden geven** van omgaan met verscheidenheid (begrijpen);
5. actuele **voorbeelden geven** van christelijk engagement voor een diverse samenleving (begrijpen);
6. **uitleggen** dat verscheidenheid een uitdaging vormt voor de levensbeschouwelijke identiteit (begrijpen);
7. de eigen kijk op verscheidenheid **uitdrukken**;
8. **uitdrukken** welke voorbeelden uit de christelijke tradities inspirerend kunnen zijn voor de eigen kijk op verscheidenheid.

Christelijk geloof/Traditie

- 109 Het anders-zijn van de ander/Ander
- 110 Ontferming en barmhartigheid
- 111 Gastvrijheid
- 112 Eenheid in verscheidenheid én verscheidenheid in eenheid
- 113 Vrede
- 114 Oecumene
- 115 Interreligieuze dialoog

Identiteit/Leerling

- 116 Groei in omgaan met verscheidenheid
- 117 Empathie, sympathie en antipathie
- 118 Afstand en nabijheid
- 119 Toenadering en verdediging

Toelichting ingrediënten terrein 'Omgaan met verscheidenheid'

2de graad

Persoonsvorming

Inspiratiebronnen

Gekozen worden en kiezen

Ontmoeten

Omgaan met verscheidenheid

Pluraliteit/Context

187 Anders-zijn

Als verrijking, rivaal, vriend, spiegel, inspiratie, bron van conflict... Eigenheid brengt verschil met zich mee en omgekeerd.

188 Weerbaarheid

Balans tussen draagkracht en draaglast. Integriteit bewaren, weerstand bieden, eigen grenzen aangeven,...

189 Verbindende communicatie

In zijn kracht staan en empathisch in verbinding komen met anderen.

190 Gulden regel

Behandel anderen zoals je door hen behandeld wilt worden.

191 Minderheid/meerderheid

De groep die de normen en waarden wel of niet bepaalt.

192 Interne pluraliteit

Verschillende invalshoeken, posities, meningen, gedragingen... binnen eenzelfde groep.

193 Oecumene

Inspanningen tot toenadering tussen verschillende religies.

194 Interlevensbeschouwelijke dialoog

De ontmoeting en het gesprek tussen verschillende levensbeschouwingen.

Christelijk geloof/Traditie

195 Het anders-zijn van de ander/Ander

De ander als de ruimte waar God zich openbaart en deels mysterie blijft.

196 Ontferming en barmhartigheid

Zich het lot aantrekken van en zorg dragen voor... zoals God zich het lot van mensen aantrekt, zorg draagt en toekomst geeft.

197 Gastvrijheid

Openheid voor de (on)verwachte ander/Ander. Zichzelf als gast laten uitnodigen bij de andere.

198 Eenheid in verscheidenheid én verscheidenheid in eenheid

Dankzij verschil is verbondenheid mogelijk. Eén in geloof en verschillend in de beleving.

199 Vrede

Harmonie met zichzelf, de omgeving en God.

200 Oecumene

Inspanningen tot eenheid onder de verschillende christelijke kerken.

201 Interreligieuze dialoog

Open gesprek tussen gelovigen en organisaties van verschillende religieuze tradities met het oog op een beter zelfverstaan, meer respect en waardering voor de ander, en gastvrijheid in elkaars tradities.

Identiteit/Leerling

202 Groei in omgaan met verscheidenheid

Kennis, vaardigheden, attitudes, deugden en grondhoudingen ontwikkelen om om te gaan met verschil.

203 Empathie, sympathie en antipathie

(On)vermogen om zich in te leven in en mee te leven met de ander. Positieve en/of negatieve gevoelens koesteren.

204 Afstand en nabijheid

Houding ten aanzien van het vreemde en/of vertrouwde.

205 Toenadering en verdediging

Met het anders-zijn open of gesloten omgaan.

Terreinen leerplan secundair onderwijs

1 ^{ste} graad	2 ^{de} graad	3 ^{de} graad
Tijd	Persoonsvorming	Liefde en vriendschap
Verhalen	Inspiratiebronnen	Goed handelen
Samenleven	Gekozen worden en kiezen	Hoop en kwetsbaarheid
Natuur	Ontmoeten	Geloof en context
Spiritualiteit	Omgaan met verscheidenheid	Samenlevingsopbouw en inspiratie
Pijn en lijden		Professioneel en persoonlijk engagement

Terreinen
3de graad

Terrein 'Liefde en vriendschap'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Bijbels-spirituele horizon

Blijf in die liefde met Mij verbonden (Joh. 15,9)

Pluraliteit/Context

- 296 Vormen van vriendschap
- 297 Partnerkeuze
- 298 Verschillende samenlevingsvormen
- 299 Romantisering en erotisering
- 300 (On)voorwaardelijkheid
- 301 Rituelen en gebruiken
- 302 Gebrokenheid
- 303 Groei-ethiek

Terreindoelen

Doorstroom:

Arbeidsmarkt

Dubbele finaliteit

1. **toelichten** dat mensen liefde en vriendschap op diverse wijzen beleven (begrijpen);
2. verschillende visies op liefde en vriendschap **onderscheiden** (analyseren);
3. **analyseren** hoe een levensbeschouwing mee kleur geeft aan liefde en vriendschap (analyseren);
4. in Bijbelverhalen en christelijke tradities een kijk op liefde en vriendschap **onderzoeken** (analyseren);
5. **onderzoeken** waar christenen inspiratie halen voor duurzame relaties (analyseren);
6. een eigen kijk op liefde en vriendschap **uitdrukken**;
7. **uitdrukken** hoe een christelijke visie op liefde en vriendschap verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

- 294 Appel van de ander/Ander
- 295 Naasteliefde
- 296 Dubbelgebod van de liefde
- 297 Genade
- 298 Hooglied van de liefde
- 299 Relatie als verbond
- 300 Sacrament van het huwelijk
- 301 Amoris Laetitia

Identiteit/Leerling

- 228 Omgaan met beeldvorming en sociale media
- 229 Lichamelijkheid
- 234 Eigenliefde
- 225 Kiezen en gekozen worden
- 226 Alleen of samen
- 227 Relatie als dynamisch gegeven
- 228 Kwaliteit, exclusiviteit en openheid

Terrein 'Liefde en vriendschap'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Bijbels-spirituele horizon

Blijf in die liefde met Mij verbonden (Joh. 15,9)

Pluraliteit/Context

296 Vormen van vriendschap

297 Partnerkeuze

298 Verschillende samenlevingsvormen

299 Romantisering en erotisering

300 (On)voorwaardelijkheid

301 Rituelen en gebruiken

302 Gebrokenheid

303 Groei-ethiek

Terreindoelen

Doorstroom

Arbeidsmarkt

Dubbele finaliteit

1. **illustre**ren dat mensen op diverse wijzen liefde en vriendschap beleven (begrijpen);

2. verschillende visies op liefde en vriendschap **onderscheiden** (analyseren);

3. **illustre**ren dat een levensbeschouwing mee kleur geeft aan liefde en vriendschap (begrijpen);

4. in Bijbelverhalen en/of christelijke tradities een kijk op liefde en vriendschap **onderscheiden** (analyseren);

5. **verhelderen** waar christenen inspiratie halen voor duurzame relaties (begrijpen);

6. een eigen kijk op liefde en vriendschap **uitdrukken**;

7. **uitdrukken** hoe een christelijke visie op liefde en vriendschap verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

294 Appel van de ander/Ander

295 Naasteliefde

296 Dubbelgebod van de liefde

297 Genade

298 Hooglied van de liefde

299 Relatie als verbond

300 Sacrament van het huwelijk

301 Amoris Laetitia

Identiteit/Leerling

222 Omgaan met beeldvorming en sociale media

223 Lichamelijkheid

224 Eigenliefde

225 Kiezen en gekozen worden

226 Alleen of samen

227 Relatie als dynamisch gegeven

228 Kwaliteit, exclusiviteit en openheid

Toelichting ingrediënten terrein 'Liefde en vriendschap'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Pluraliteit/Context

206. Vormen van vriendschap

Verschillende soorten vriendschap (motieven, gelaagdheid,...).

207. Partnerkeuze

Verschillende tijden, drijfveren, motieven, verwachtingen, culturen, levensbeschouwingen,...

208. Verschillende samenlevingsvormen

Verschillende engagementsvormen: ongehuwd, gehuwd, latrelatie, (opnieuw) bewust alleen, intergenerationeel samenwonen,...

209. Romantisering en erotisering

Hedendaagse karakteristieken van verlangen naar en beleven van liefde: overdreven idealisering van de partner en emotionalisering van de relatie (romantisering) en zeer grote verwachtingen ten aanzien van de seksuele dimensie van de relatie (erotisering).

210. (On)voorwaardelijkheid

Kwaliteitskenmerk van relaties (naast duurzaamheid, exclusiviteit, vruchtbaarheid,...).

211. Rituelen en gebruiken

Mensen geven relaties vorm in het dagelijks leven.

212. Gebrokenheid

Ontgoochelingen, kwetsuren en breuken in de ontwikkeling van menselijke relaties.

213. Groei-ethiek

Mensen waarderen en ethisch uitdagen op de plaats waar ze staan. Aanvaarden van het ethisch minimum (meest menselijk haalbare). Bereidheid tot groei naar het best menselijk wenselijke.

Christelijk geloof/Traditie

214. Appel van de ander/Ander

Geraakt worden door kwetsbaarheid en rijkdom van de ander in zijn anders zijn. In die ervaring de gans Ander op het spoor komen.

215. Naasteliefde

Onbaatzuchtige en onvoorwaardelijke liefde. Toewijding en overgave aan de ander.

216. Dubbelgebod van de liefde

Bemin God en de naaste als jezelf (Mc. 12,28-31).

217. Genade

Zonder verdienste in overvloed mogen ontvangen vanuit een diepere bron van liefde.

218. Hooglied van de liefde

Ware liefde tussen mensen als weerspiegeling van de liefde tussen God en mens (1 Kor. 13,1-12; Hooglied 1-8).

219. Relatie als verbond

Verbintenis tussen God en zijn volk als bijbels beeld voor duurzame partnerrelaties, in het bijzonder het huwelijk.

220. Sacrament van het huwelijk

Ritueel waarbij man en vrouw zich aan elkaar schenken onder de genade van God.

221. Amoris Laetitia

Exhortatie (2016) van paus Franciscus over de vreugde van de liefde. Enkele accenten: pastorale benadering van de familie en erkenning van de groei-ethiek.

Identiteit/Leerling

222. Omgaan met beeldvorming en sociale media

Bewust worden en kritisch staan tegenover de manier waarop (we via) media het beeld van onszelf, van elkaar, van relaties en de werkelijkheid beïnvloeden/manipuleren.

223. Lichamelijkheid

Lichaam als essentiële dimensie in identiteit en relaties: toegangsweg, barrière,...

224. Eigenliefde

Zelfaanvaarding versus egoïsme. Samenhang met de liefde voor een ander.

225. Kiezen en gekozen worden

Vrijheid en afhankelijkheid in relaties, engagement, veerkracht, de pijn van niet-gekozen worden, relatie en eenzaamheid,...

226. Alleen of samen

Het verschil tussen alleen-zijn en eenzaam zijn, bij iemand zijn en samen-zijn; de waarde van alleen-zijn en verbondenheid.

227. Relatie als dynamisch gegeven

Een relatie evolueert: continuïteit, heroriëntering, evenwicht zoeken, breuk.

228. Kwaliteit, exclusiviteit en openheid

Eigenschappen van authentieke relaties.

Terrein 'Goed handelen'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Bijbels-spirituele horizon

Of ben jij jaloers omdat ik goed ben? (Mt. 20,15)

Pluraliteit/Context

- 229 Gulden regel
- 230 Waarden en normen
- 231 Rechten en plichten
- 232 Deugden
- 233 Ethische denkkaders
- 234 Ethische thema's in het maatschappelijk debat
- 235 Mensenrechten
- 236 Complexiteit van goed en kwaad
- 237 Verschillende benaderingen van goed en kwaad
- 238 Wraak en vergelding
- 239 Herstelgerichte benaderingen

Terreindoelen

Doorstroom: Arbeidsmarkt Dubbele finaliteit

1. **onderzoeken** hoe goed en kwaad eigen zijn aan menselijk denken en handelen (analyseren);
2. visies op goed en kwaad **analyseren** (analyseren);
3. in casussen het ethisch appel **ontleden** (analyseren);
4. de relatie tussen levensbeschouwingen en ethisch denken en handelen **onderzoeken** (analyseren);
5. ethische keuzes **ontdekken** in Bijbelverhalen en christelijke tradities (evalueren);
6. **toelichten** hoe christenen in Bijbelverhalen en christelijke tradities inspiratie vinden om ethisch te denken en te handelen (begrijpen);
7. wegwijzers voor hun ethisch denken en handelen **selecteren** (analyseren);
8. **uitdrukken** hoe een christelijke kijk op ethisch denken en handelen verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

- 240 Appel
- 241 10 geboden
- 242 Dubbelgebod van de liefde
- 243 Jezus' houding tegenover de wet
- 244 Evangelische radicaliteit
- 245 Bevrijdingstheologie
- 246 Geweten - onderscheiding
- 247 Goed mens zijn vanuit genade
- 248 Zonde
- 249 Vergeving
- 250 Verzoening
- 251 Sacrament van boete en verzoening

Identiteit/Leerling

- 252 Ethische verantwoording
- 253 Geweten
- 254 Schuld en schaamte
- 255 Vrijheid en verantwoordelijkheid
- 256 Leven van verwachting
- 257 Morele groei

Terrein 'Goed handelen'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Bijbels-spirituele horizon

Of ben jij jaloers omdat ik goed ben? (Mt. 20,15)

Pluraliteit/Context

- 229 Gulden regel
- 230 Waarden en normen
- 231 Rechten en plichten
- 232 Deugden
- 233 Ethische denkkaders
- 234 Ethische thema's in het maatschappelijk debat
- 235 Mensenrechten
- 236 Complexiteit van goed en kwaad
- 237 Verschillende benaderingen van goed en kwaad
- 238 Wraak en vergelding
- 239 Herstelgerichte benaderingen

Terreindoelen

Doorstroom **Arbeidsmarkt** Dubbele finaliteit

1. **herkennen** dat goed en kwaad eigen zijn aan het menselijk denken en handelen (onthouden);
2. het levensbeschouwelijke in goed handelen **herkennen** (onthouden);
3. in een casus het ethisch appel **onderscheiden** (begrijpen);
4. de samenhang **verhelderen** tussen levensbeschouwelijke principes en ethisch denken en handelen (begrijpen);
5. wegwijzers voor goed mens zijn/worden **herkennen** in Bijbelverhalen en/of christelijke tradities (onthouden);
6. **illustreeren** dat christenen in Bijbelverhalen en/of christelijke tradities inspiratie vinden om ethisch te handelen (begrijpen);
7. wegwijzers voor hun ethisch denken en handelen **in kaart brengen** (begrijpen);
8. **uitdrukken** hoe een christelijke visie op ethisch denken en handelen verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

- 240 Appel
- 241 10 geboden
- 242 Dubbelgebod van de liefde
- 243 Jezus' houding tegenover de wet
- 244 Evangelische radicaliteit
- 245 Bevrijdingstheologie
- 246 Geweten - onderscheiding
- 247 Goed mens zijn vanuit genade
- 248 Zonde
- 249 Vergeving
- 250 Verzoening
- 251 Sacrament van boete en verzoening

Identiteit/Leerling

- 252 Ethische verantwoordiging
- 253 Geweten
- 254 Schuld en schaamte
- 255 Vrijheid en verantwoordelijkheid
- 256 Leven van verwachting
- 257 Morele groei

Toelichting ingrediënten terrein 'Goed handelen'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Pluraliteit/Context

229 Gulden regel

Behandel anderen zoals je door hen behandeld wilt worden. Ethische ondergrens.

230 Waarden en normen

Normen als concretiseren van persoonlijke of collectieve waarden.

231 Rechten en plichten

Overeengekomen kader waarbinnen het samen-leven wordt georganiseerd.

232 Deugden

Positieve grondhoudingen van waaruit iemand een ethisch leven kan leiden, bv. rechtvaardigheid, moed, matigheid, voorzichtigheid,...

233 Ethische denkkaders

Personalisme, plichtsethiek, situatie-ethiek,...

234 Ethische thema's in het maatschappelijk debat

Gevoeligheid voor nieuwe vragen, die ons uitdagen om positie in te nemen: ecologie, levenseinde, (feminisatie van) armoede, digitalisering, robotisering, globalisering, genetische manipulatie,...

235 Mensenrechten

Rechten waarop iedereen aanspraak kan maken.

236 Complexiteit van goed en kwaad

Het goede doen veroorzaakt soms het kwaad, het kwaad heeft soms goede effecten. Goed en kwaad zijn persoons- en cultuurgebonden. Groei-ethiek.

237 Verschillende benaderingen van goed en kwaad

Bv. de kleine goedheid, diabolisering, banalisering, relativisering, ethisering, heroïsme,...

238 Wraak en vergelding

Het recht in eigen hand nemen, handelen uit haat, het kwaad met kwaad beantwoorden, zelf dader worden,...

239 Herstelgerichte benaderingen

Engagement om relatie tussen dader en slachtoffer te herstellen.

Christelijk geloof/Traditie

240 Appel

Geraakt worden door wie/wat onverwacht in mijn leven komt en mij oproept. Horen, zien en niet zwijgen.

241 10 geboden

Over de relatie met God en met mensen onderling (Ex. 20).

242 Dubbelgebod van de liefde

Mt. 12,28-31: Bemijn God en de naaste als jezelf.

243 Jezus' houding tegenover de wet

De wet is gemaakt voor de mens en niet omgekeerd. De mens wordt niet gered door de Wet, maar door de Liefde.

244 Evangelische radicaliteit

Het onderscheid tussen morele lauwheid, radicaliteit en fanatisme. Het onverwoestbaar verlangen naar het goede. De mateloosheid van de liefde (Mt. 5-7; Lc. 6).

245 Bevrijdingstheologie

Het geloof dat mensen zich uit hun onderdrukte positie kunnen en moeten bevrijden. Dit vraagt een radicaal engagement. God ontmoeten in slachtoffers van onderdrukkende structuren.

246 Geweten - onderscheiding

Innerlijk kompas dat de mens er toe brengt om het goede te doen en het slechte te laten. Door vorming en ervaringen groeit dit onderscheidingsvermogen. Onderscheiden kan gebeuren door gewetensonderzoek, gebed, reflectie over hoe God in het leven van gelovigen werkt,...

247 Goed mens zijn vanuit genade

Kan groeien vanuit het zich door God bemind weten.

248 Zonde

Menselijke fout die een breuk met God betekent.

249 Vergeving

De mens valt niet langer volledig samen met zijn fout/(mis)daad/zonde en/of kwetsuur. Voorwaarden voor vergeving. Het (on)vergeeflijke. Vergeving door mensen en door God.

250 Verzoening

Proces waarin de band hersteld wordt met het oog op een toekomst voor beiden.

251 Sacrament van boete en verzoening

Het ritueel dat vergeving in Gods naam mogelijk maakt. Bevrijd worden van schuld waarvan je jezelf niet kan bevrijden.

Identiteit/Leerling

252 Ethische

verontwaardiging

Ethische gevoeligheid. zich laten raken door kwaad, onrecht, lijden,...

253 Geweten

Innerlijk kompas dat de mens er toe brengt om het goede te doen en het slechte te laten. Door vorming en ervaringen groeit dit onderscheidingsvermogen.

254 Schuld en schaamte

Onschuld, schuld en schuldgevoel, individuele en collectieve schuld, aan- en afwezigheid van schuldgevoel en schaamte,...

255 Vrijheid en

verantwoordelijkheid

Wisselwerking tussen autonomie en antwoorden op vragen van jezelf, de ander en de samenleving.

256 Leven van verwachting

Toekomstperspectief, verlangens, dromen, idealen, hoop, ... tegenover fatalisme, cynisme, onverschilligheid,...

257 Morele groei

Ontwikkeling van het geweten in de richting van verantwoordelijkheid.

Terrein 'Hoop en kwetsbaarheid'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Bijbels-spirituele horizon

Het geknakte riet zal hij niet breken... (Jes: 42,3)

Pluraliteit/Context

298 Contrastervaring

299 Omgaan met lijden en dood

300 Complexiteit van het bestaan

301 Omgaan met grenzen

302 Alteriteitservaring

303 Toekomstperspectief

Terreindoelen

Doorstroom

Arbeidsmarkt

Dubbele finaliteit

1. het positieve en negatieve van kwetsbaarheid **onderscheiden** (analyseren);
2. verschillende mogelijkheden van omgaan met kwetsbaarheid **analyseren** (analyseren);
3. **in kaart brengen** hoe mensen hoop kunnen vinden in situaties van kwetsbaarheid (begrijpen);
4. **toelichten** hoe een levensbeschouwing mee vormgeeft aan hoop en kwetsbaarheid (begrijpen);
5. in Bijbelverhalen en christelijke tradities visies op en houdingen tegenover lijden **onderscheiden** (analyseren);
6. **uitleggen** hoe christelijke tradities christenen hoop geven en oproepen tot engagement (begrijpen);
7. de eigen kijk op hoop en kwetsbaarheid **uitdrukken**;
8. **uitdrukken** hoe een christelijke visie op hoop en kwetsbaarheid verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

264 Schepping in vrijheid

265 God en het kwaad

266 (Erf)zonde

267 Exodus

268 Jezus en de lijdende mens

269 Paasmysterie

270 En toch...

271 (Actuele) heiligen

272 Sacrament van de ziekenzalving

273 Zorg voor zieken, stervenden en rouwpastoraal

274 Laudato Si'

Identiteit/Leerling

275 Vormen van verlies

276 Onmacht en beperking

277 Weerbaarheid, authenticiteit en veerkracht

278 Rouwarbeid

Terrein 'Hoop en kwetsbaarheid'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Bijbels-spirituele horizon

Het geknakte riet zal hij niet breken... (Jes: 42,3)

Pluraliteit/Context

298 Contrastervaring

299 Omgaan met lijden en dood

300 Complexiteit van het bestaan

301 Omgaan met grenzen

302 Alteriteitservaring

303 Toekomstperspectief

Terreindoelen

Doorstroom

Arbeidsmarkt

Dubbele finaliteit

1. het positieve en negatieve van kwetsbaarheid **verkennen** (begrijpen);

2. verschillende mogelijkheden van omgaan met kwetsbaarheid **toelichten** (begrijpen);

3. **illustreeren** hoe mensen hoop kunnen vinden in situaties van kwetsbaarheid (begrijpen);

4. **verhelderen** dat een levensbeschouwing mee vormgeeft aan hoop en kwetsbaarheid (begrijpen);

5. in Bijbelverhalen en/of christelijke tradities visies op en houdingen tegenover lijden **verkennen** (begrijpen);

6. **in kaart brengen** hoe christelijke tradities christenen hoop geven en oproepen tot engagement (begrijpen);

7. de eigen kijk op hoop en kwetsbaarheid **uitdrukken**;

8. **uitdrukken** hoe een christelijke visie op hoop en kwetsbaarheid verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

264 Schepping in vrijheid

265 God en het kwaad

266 (Erf)zonde

267 Exodus

268 Jezus en de lijdende mens

269 Paasmysterie

270 En toch...

271 (Actuele) heiligen

272 Sacrament van de ziekenzalving

273 Zorg voor zieken, stervenden en rouwpastoraal

274 Laudato Si'

Identiteit/Leerling

275 Vormen van verlies

276 Onmacht en beperking

277 Weerbaarheid, authenticiteit en veerkracht

278 Rouwarbeid

Toelichting ingrediënten terrein 'Hoop en kwetsbaarheid'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Pluraliteit/Context

258 Contrastervaring

Spontane intuïtie van verzet tegen of van onvrede over lijden, armoede,...

259 Omgaan met lijden en dood

Hoe verschillende culturen, levensbeschouwingen met eindigheid en onrecht omgaan.

260 Complexiteit van het bestaan

Veelzijdigheid van mens en wereld, nood aan hermeneutiek.

261 Omgaan met grenzen

Hoe verschillende culturen en levensbeschouwingen met broosheid, kwetsbaarheid,... omgaan.

262 Alteriteitservaring

Door confrontatie met onverwachte perspectieven breekt het leven open.

263 Toekomstperspectief

Seculiere en religieuze utopieën en eindijdperspectieven.

Christelijk geloof/Traditie

264 Schepping in vrijheid

Vrijheid is inherent aan geschapen worden. God scheidt een wezen dat onafhankelijk is, de mens is een vrij wezen.

265 God en het kwaad

Het kwaad kan God in vraag stellen. De schepping is eindig en onvolkomen.

266 (Erf)zonde

De grondervaring dat het kwaad meegegeven is met ons bestaan en dat de mogelijkheid van het kwaad huist in elke mens.

267 Exodus

Bijbelboek waarin God met mensen op weg gaat en bevrijdt uit slavernij. Geloven dat er een uitweg is uit onvolkomenheid en onrecht.

268 Jezus en de lijdende mens

Jezus laat zich echt raken door de lijdende mens. Hij treedt helend, vergevend en verlossend op vanuit zijn relatie met een liefdevolle God.

269 Paasmysterie

Samenhang tussen Witte Donderdag, Goede Vrijdag, Stille Zaterdag en Pasen.

270 En toch...

Kernboodschap van het evangelie: leven, lijden, sterven en verrijzen. Dood en onrecht hebben voor christenen niet het laatste woord (1 Kor. 15,14-17).

271 (Actuele) heiligen

Mensen die consequent de weg van Jezus teneinde toe volgen en laten zien wie God voor ons kan zijn.

272 Sacrament van de ziekenzalving

Ritueel waarin God genadevol en ondersteunend de zieke sterkt.

273 Zorg voor zieken, stervenden en rouwpastoraal

In momenten van kwetsbaarheid - rond ziekte en dood - brengt het christelijk geloof een sterke boodschap van hoop en perspectief over het lijden en de dood heen. Pastoraal is elke vorm van christelijke nabijheid (ritueel, aanwezigheid,...).

274 Laudato Si'

Encycliek van paus Franciscus (2015) waarin de paus alle mensen oproept om verantwoordelijkheid en zorg op te nemen voor ons gemeenschappelijk huis.

Identiteit/Leerling

275 Vormen van verlies

Verlies in economische zin, verlies in relaties, verlies van een job, verlies van fysieke mogelijkheden, verlies van hoop, verlies van leven,...

276 Onmacht en beperking

(On)vermogen om onvolkomenheid te aanvaarden.

277 Weerbaarheid, authenticiteit en veerkracht

Verlangen naar echtheid. Ook in moeilijke omstandigheden staande blijven of weer opstaan.

278 Rouwarbeid

De inspanningen die het mentaal, psychisch, spiritueel, fysiek,... kost om een verlies te verwerken, te plaatsen, te duiden,...

Terrein 'Geloof en context'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Bijbels-spirituele horizon

...vandaag moet ik in uw huis verblijven (Lc. 19,5)

Pluraliteit/Context

- 279 Grondervaringen
- 280 Toeval - lot - plan
- 281 Nihilisme - onverschilligheid - radicalisme
- 282 Nieuw atheïsme
- 283 Geloof en wetenschap
- 284 Scheppingsmythen
- 285 Geloofsstijlen
- 286 Geloof en bijgeloof
- 287 Tolerantie - intolerantie
- 288 Autonomie - heteronomie
- 289 Interlevensbeschouwelijke dialoog

Terreindoelen

Doorstroom: Arbeidsmarkt Dubbele finaliteit

1. **voorbeelden geven** van hoe mensen grondervaringen uitdrukken (begrijpen);
2. in levensgetuigenissen **onderscheiden** hoe mensen zin zoeken, zin geven en zin ontvangen (analyseren);
3. **toelichten** hoe geloof altijd in een context vorm krijgt (begrijpen);
4. **voorbeelden geven** van de wisselwerking tussen geloof en context (begrijpen);
5. mens-, wereld- en godsbeelden **analyseren** (analyseren);
6. het samenspel van ervaring en openbaring in christelijke tradities **toelichten** (begrijpen);
7. **in kaart brengen** hoe christenen in tijd en ruimte telkens opnieuw het evangelie vormgeven (begrijpen);
8. hun kijk op de mens, de wereld en God **uitdrukken**;
9. **uitdrukken** hoe een christelijke visie op de mens, de wereld en God verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

- 290 Stilte, bezinning, gebed
- 291 God en godsbeelden
- 292 Openbaring
- 293 Jezus als godsopenbaring
- 294 Religie - godsdienst - geloof
- 295 Recontextualisering
- 296 Geloofsgetuigen
- 297 Centrale geloofsteksten
- 298 Vaticanum II
- 299 Paus Franciscus
- 300 Intra- en interreligieuze dialoog

Identiteit/Leerling

- 301 Zin zoeken, vinden, ontvangen
- 302 Verbondenheid, verontwaardiging, onmacht, verwondering
- 303 Aandacht voor het schone - het ware - het goede
- 304 Geworteld zijn
- 305 Eigen cognitieve geloofsstijl
- 306 Levensbeschouwelijke geletterdheid
- 307 Eigen visie op leven
- 308 Interlevensbeschouwelijke competenties van dialoog en samenleven

Terrein 'Geloof en context'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Bijbels-spirituele horizon

...vandaag moet Ik in uw huis verblijven (Lc. 19,5)

Pluraliteit/Context

- 279 Grondervaringen
- 280 Toeval - lot - plan
- 281 Nihilisme - onverschilligheid - radicalisme
- 282 Nieuw atheïsme
- 283 Geloof en wetenschap
- 284 Scheppingsmythen
- 285 Geloofsstijlen
- 286 Geloof en bijgeloof
- 287 Tolerantie - intolerantie
- 288 Autonomie - heteronomie
- 289 Interlevensbeschouwelijke dialoog

Terreindoelen

Doorstroom **Arbeidsmarkt** Dubbele finaliteit

1. **voorbeelden geven** van hoe mensen grondervaringen uitdrukken (begrijpen);
2. aan de hand van levensgetuigenissen **toelichten** hoe mensen zin zoeken, zin geven en zin ontvangen (begrijpen);
3. **illustreeren** hoe geloof altijd in een context vorm krijgt (begrijpen);
4. **voorbeelden geven** van de wisselwerking tussen geloof en context (begrijpen);
5. mens-, wereld- en godsbeelden in getuigenissen **onderscheiden** (begrijpen);
6. het samenspel van ervaring en openbaring in christelijke tradities **verkennen** (begrijpen);
7. **herkennen** hoe christenen in tijd en ruimte telkens opnieuw het evangelie vormgeven (onthouden);
8. hun kijk op de mens, de wereld en God **uitdrukken**;
9. **uitdrukken** hoe een christelijke visie op de mens, de wereld en God verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

- 290 Stilte, bezinning, gebed
- 291 God en godsbeelden
- 292 Openbaring
- 293 Jezus als godsopenbaring
- 294 Religie - godsdienst - geloof
- 295 Recontextualisering
- 296 Geloofsgetuigen
- 297 Centrale geloofsteksten
- 298 Vaticanum II
- 299 Paus Franciscus
- 300 Intra- en interreligieuze dialoog

Identiteit/Leerling

- 301 Zin zoeken, vinden, ontvangen
- 302 Verbondenheid, verantwoordiging, onmacht, verwondering
- 303 Aandacht voor het schone - het ware - het goede
- 304 Geworteld zijn
- 305 Eigen cognitieve geloofsstijl
- 306 Levensbeschouwelijke geletterdheid
- 307 Eigen visie op leven
- 308 Interlevensbeschouwelijke competenties van dialoog en samenleven

Toelichting ingrediënten terrein 'Geloof en context'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Pluraliteit/Context

279 Grondervaringen

Vreugde, verwondering, verdriet, verbondenheid, verontwaardiging, angst, onmacht, schoonheid, hoop, goedheid,... Ervaringen kunnen levensbeschouwing beïnvloeden. Levensbeschouwing kan ervaringen beïnvloeden en genereren.

280 Toeval - lot - plan

Verschiede manieren om gebeurtenissen aan te voelen, te verklaren,...

281 Nihilisme - onverschilligheid - radicalisme

Een waaier aan visies en houdingen: leven zonder zin of doel, zich niet laten raken, onverzettelijk engagement,...

282 Nieuw atheïsme

Recente atheïstische beweging die een erg harde, extern-kritische lezing van de (religieuze) werkelijkheid hanteert. Met missionaire insteek en religieuze intolerantie die ze zelf meent te bestrijden. Daarnaast zijn er vormen van atheïsme die elementen uit de christelijke traditie waarderen.

283 Geloof en wetenschap

Harmonie, conflict, kloof, dialoog,...

284 Scheppingsmythen

Hoe culturen de relatie tussen de mens, het goddelijke en de wereld uitdrukken.

285 Geloofsstijlen

Letterlijk (on)geloof, symbolisch (on)geloof,...

286 Geloof en bijgeloof

Een relatie van fundamenteel vertrouwen (geloof) en/of manieren om de werkelijkheid te beïnvloeden en/of er blind afhankelijk van te worden (bijgeloof).

287 Tolerantie - intolerantie

(On)verdraagzaamheid ten aanzien van de eigenheid van de andere.

288 Autonomie - heteronomie

De betekenis van het bestaan ontleen ik aan mezelf en/of ontvang ik buiten mezelf.

289 Interlevensbeschouwelijke dialoog

Ontmoeting en gesprek tussen en vanuit verschillende levensbeschouwingen. Dit gebeurt vanuit uiteenlopende posities: exclusivisme, inclusivisme, pluralisme, particularisme, dialoog,...

Christelijk geloof/Traditie

290 Stilte, bezinning, gebed

Bronnen van zingeving en geloof.

291 God en godsbeelden

Spanning tussen de onnoembare God en de voorstellingen die mensen van God gemaakt hebben.

292 Openbaring

Manier waarop God zich doorheen de geschiedenis en doorheen mensen laat kennen.

293 Jezus als godsopenbaring

De menselijkheid en de goddelijkheid van Jezus. Hoe Jezus in woord en daad God tot uitdrukking brengt.

294 Religie - godsdienst - geloof

Religie: het verlangen naar het transcendente. Godsdienst: een bepaalde geloofstraditie die mensen verbindt in hun verhouding tot God. Geloof: antwoord op godsopenbaring.

295 Recontextualisering

Het evangelie vertaalt zich telkens in een nieuwe context, ook in het klasgebeuren.

296 Geloofsgetuigen

Referentiefiguren en uitdrukkingvormen (engagement, liturgie, literatuur, kunst,...) die drager zijn van christelijke/katholieke spiritualiteit.

297 Centrale geloofsteksten

Het Onzevader, het Credo, de Bergrede, de Zaligsprekingen,...

298 Vaticanum II

Het Tweede Vaticaans concilie (1962-1965), de belangrijkste kerkvergadering van de 20ste eeuw die de katholieke kerk bij de tijd wil brengen.

299 Paus Franciscus

Kerkeleider die het geloof recontextualiseert in woord en daad en getuigt van de vreugde van het evangelie.

300 Intra- en interreligieuze dialoog

Interne pluraliteit van het christelijke geloof. Oecumene: streven naar eenheid-in-verscheidenheid onder christenen. Open gesprek tussen gelovigen en organisaties van verschillende religieuze tradities.

Identiteit/Leerling

301 Zin zoeken, vinden, ontvangen

De mens als hermeneutische ruimte, onderscheid tussen zelf zin geven, zin ontdekken, zin ontvangen.

302 Verbondenheid, verontwaardiging, onmacht, verwondering

Menselijke grondervaringen.

303 Aandacht voor het schone - het ware - het goede

Toegangspoorten tot levensbeschouwelijke groei en mogelijkheden om de hermeneutische ruimte te openen en te voeden.

304 Geworteld zijn

Ieders hermeneutische ruimte is deels ingevuld door eigen contexten, ervaringen, tradities,...

305 Eigen cognitieve geloofsstijl

Letterlijk (on)geloof, symbolisch (on)geloof,...

306 Levensbeschouwelijke geletterdheid

Begrippenkader en taal om levensbeschouwelijke tradities en - ervaringen te begrijpen en uit te drukken.

307 Eigen visie op leven

Levensbeschouwelijke identiteit is complex en in ontwikkeling.

308 Interlevensbeschouwelijke competenties van dialoog en samenleven

De betekenis van de ILC's voor levensbeschouwelijke groei.

Terrein 'Samenlevingsopbouw en inspiratie'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Bijbels-spirituele horizon

...omdat iedereen hen in zijn eigen taal hoorde spreken (Hnd. 2,6)

Pluraliteit/Context

- 329 Sociale rechtvaardigheid
- 330 Samenlevingsmodellen
- 331 Utopie - ideologie
- 332 Ecologie
- 333 Wereldeconomie en technologie
- 334 Betekenis en doel van arbeid
- 335 Mensenrechten en burgerschap
- 336 Herinneringseducatie

Terreindoelen

Doorstroom:

Arbeidsmarkt

Dubbele finaliteit

1. in sociaal-maatschappelijke tendensen mens-, wereld- en/of godsbeelden **onderscheiden** (analyseren);
2. een veelheid aan visies op goed samenleven **onderscheiden** (analyseren);
3. de interactie tussen levensbeschouwing en samenlevingsopbouw **toelichten** (begrijpen);
4. **analyseren** hoe mensen in christelijke tradities geïnspireerd en geappelleerd worden tot samenlevingsopbouw (analyseren);
5. in voorbeelden **onderscheiden** hoe christenen meewerken aan samenlevingsopbouw (analyseren);
6. **uitdrukken** wie of wat hen inspireert en appelleert tot samenlevingsopbouw;
7. **uitdrukken** hoe een christelijke kijk verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

- 337 Schepping en verlossing
- 338 Genesis
- 339 Arbeid als roeping
- 340 Rijk Gods
- 341 Messias
- 342 3 goddelijke deugden en 7 werken van barmhartigheid
- 343 Christelijke gemeenschappen
- 344 Kerkopbouw als dienst aan de samenleving
- 345 Sociale leer van de kerk
- 346 Contemplatie en actie
- 347 Profeten

Identiteit/Leerling

- 348 Medemenselijkheid
- 349 Zelfrealisatie en samenlevingsopbouw
- 350 Motivatie/bezieling en roeping
- 351 Ecologische voetafdruk

Terrein 'Samenlevingsopbouw en inspiratie'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Bijbels-spirituele horizon

...omdat iedereen hen in zijn eigen taal hoorde spreken (Hnd. 2,6)

Pluraliteit/Context

- 329 Sociale rechtvaardigheid
- 330 Samenlevingsmodellen
- 331 Utopie - ideologie
- 332 Ecologie
- 333 Wereldeconomie en technologie
- 334 Betekenis en doel van arbeid
- 335 Mensenrechten en burgerschap
- 336 Herinneringseducatie

Terreindoelen

Doorstroom

Arbeidsmarkt

Dubbele finaliteit

1. in sociaal-maatschappelijke tendensen mens-, wereld- en godsbeelden **onderscheiden** (begrijpen);
2. een veelheid aan visies op goed samenleven **onderscheiden** (analyseren);
3. de interactie tussen levensbeschouwing en samenlevingsopbouw **illustreeren** (begrijpen);
4. **illustreeren** hoe mensen in christelijke tradities geïnspireerd en geappelleerd worden tot samenlevingsopbouw (begrijpen);
5. aan de hand van actuele voorbeelden **toelichten** hoe christenen meewerken aan samenlevingsopbouw (begrijpen);
6. **uitdrukken** wie of wat hen inspireert en appelleert tot samenlevingsopbouw;
7. **uitdrukken** hoe een christelijke kijk verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

- 337 Schepping en verlossing
- 338 Genesis
- 339 Arbeid als roeping
- 340 Rijk Gods
- 341 Messias
- 342 3 goddelijke deugden en 7 werken van barmhartigheid
- 343 Christelijke gemeenschappen
- 344 Kerkopbouw als dienst aan de samenleving
- 345 Sociale leer van de kerk
- 346 Contemplatie en actie
- 347 Profeten

Identiteit/Leerling

- 348 Medemenselijkheid
- 349 Zelfrealisatie en samenlevingsopbouw
- 350 Motivatie/bezieling en roeping
- 351 Ecologische voetafdruk

Toelichting ingrediënten terrein 'Samenlevingsopbouw en inspiratie'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Pluraliteit/Context

329 Sociale rechtvaardigheid

Veelheid aan visies hoe men hoort om te gaan met ongelijkheid en onderdrukking in de samenleving.

330 Samenlevingsmodellen

Sociale, politieke en levensbeschouwelijke modellen als antwoord op het vraagstuk van sociale rechtvaardigheid.

331 Utopie - ideologie

De spanning tussen een werkdadig streven naar een ideaal en een ideaal dat de werkelijkheid bepaalt.

332 Ecologie

Visies op een leefbare wereld.

333 Wereldeconomie en technologie

Macro-verhoudingen, globalisering, informatisering, sociale media,... die het samenleven beïnvloeden.

334 Betekenis en doel van arbeid

Middel om geld te verdienen, zelfrealisatie, dienst, roeping, sociaal netwerk...

335 Mensenrechten en burgerschap

Rechten waarop iedereen aanspraak kan maken. Visies op vrijheden, gelijkheden en volkenrecht. De wijze waarop mensen deelhebben en deelnemen aan de samenleving en die mee vorm geven.

336 Herinneringseducatie

Herinneringseducatie is werken aan een houding van actief respect in de huidige maatschappij vanuit de collectieve herinnering aan menselijk leed dat veroorzaakt is door menselijke gedragingen als oorlog, intolerantie of uitbuiting en dat niet vergeten mag worden. In het vak rooms-katholieke godsdienst dient daarbij in het bijzonder de 'holocaust' (1933-1945) als thema aan bod te komen. De holocaust stelt immers cruciale ethische en theologische vragen aan de orde over de mens en het kwaad, God en het lijden, de kerk en de moderne wereld. De holocaust biedt ook kansen om de historische verhoudingen tussen joden en christenen uit te klaren (van verwerping tot wederzijdse erkenning), om na te denken over ethiek, vergeving en verzoening en om burgerschapsvorming gestalte te geven. Daarnaast kunnen ook andere collectieve trauma's aan bod komen zoals de kolonisatie, de Eerste Wereldoorlog of genocides zoals bijvoorbeeld in Rwanda of ex-Joegoslavië.

Christelijk geloof/Traditie

337 Schepping en verlossing

Gegevenheid en verantwoordelijkheid (schepping) en voltooiing van de menselijke inzet door een bevrijdende God (verlossing).

338 Genesis

Eerste boek van de Bijbel. Enkele aspecten in het kader van samenlevingsopbouw: werkelijkheid als geschenk, mens als beeld van God, bijbels appel tot medeverantwoordelijkheid.

339 Arbeid als roeping

De ervaring geroepen te zijn tot een bepaald werk/engagement. Werk/engagement beleven vanuit je gelovig zijn.

340 Rijk Gods

De wereld zoals God die voor de mens droomt in de spanning tussen 'reeds', 'nog niet' en 'voltooiing'. Dit vraagt inzet en als belofte leidt het ook tot engagement.

341 Messias

'Gezalfde' in het Eerste Testament voor profeten, hogepriesters en koningen. In het Tweede Testament voor Jezus, de Christus. De (broad) komt van de Messias markeert het einde van de tijden en de verlossing van mens en wereld.

342 3 goddelijke deugden en 7 werken van barmhartigheid

3 goddelijke deugden: Geloof, Hoop en Liefde. De 7 lichamelijke en 7 geestelijke werken van barmhartigheid.

343 Christelijke gemeenschappen

Gelovigen die zich verenigen om aan het evangelie gestalte te geven en gist te zijn voor de samenleving.

344 Kerkopbouw als dienst aan de samenleving

Pastorale initiatieven die de kerk op zich neemt om het samen-leven te bevorderen, onder andere gemeenschapsvorming en diaconie.

345 Sociale leer van de kerk

Geheel van officiële kerkelijke documenten die de visie van de kerk samenvatten over de sociale ethiek, met accenten zoals menselijke waardigheid, algemeen welzijn, subsidiariteit, solidariteit, gerechtigheid, liefde...

346 Contemplatie en actie

Pijlers van een christelijke grondhouding en spiritualiteit.

347 Profeten

Bijbelse en hedendaagse figuren die wantoestanden in Gods naam aanklagen en voorvechters zijn van het Rijk Gods.

Identiteit/Leerling

348 Medemenselijkheid

Vanuit ons samen mens-zijn het goede met andere mensen voorhebben en dat laten zien. Empathie, verantwoordelijkheid, verbondenheid, solidariteit met mensen veraf en dichtbij.

349 Zelfrealisatie en samenlevingsopbouw

Samengaan van zelfontplooiing en gemeenschapsvorming.

350 Motivatie/bezieling en roeping

Bewegredenen om een bijdrage te leveren aan de samenleving

351 Ecologische voetafdruk

Mijn impact op en verantwoordelijkheid t.a.v. de natuur.

Terrein 'Professioneel en persoonlijk engagement'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Bijbels-spirituele horizon

Maar uw ja moet ja zijn en uw neen, neen (Mt. 5,37)

Pluraliteit/Context

332. Materiële, ethische, relationele, maatschappelijke, levensbeschouwelijke vragen

333. Plaats van arbeid in het leven

334. Invulling van vrije tijd

335. Mens- en wereldbeelden

336. Werkrelaties

Terreindoelen

Arbeidsmarkt

1. **uitleggen** waarom ze ervaringen/situaties uit het werkveld als positief of negatief ervaren (begrijpen);
2. de vragen die het werkveld oproept **classificeren** (begrijpen);
3. ethische afwegingen bij situaties uit het werkveld **onderscheiden** (begrijpen);
4. **verhelderen** hoe mensen zich in een professionele context verhouden tot elkaar, hun producten en/of diensten (begrijpen);
5. aan de hand van verhalen/getuigenissen **illustreren** welke zin en betekenis mensen aan arbeid geven (begrijpen);
6. visies op arbeid in levensbeschouwelijke tradities **onderscheiden** (begrijpen);
7. in christelijke tradities houdingen en visies ten aanzien van arbeid **toelichten** (begrijpen);
8. in levensverhalen en getuigenissen **het verband zien** tussen christelijke inspiratie en professioneel engagement (analyseren);
9. hun eigen kijk op professioneel en persoonlijk engagement **uitdrukken**;
10. **uitdrukken** hoe een christelijke visie op professioneel en persoonlijk engagement verwantschap vertoont met en/of een uitdaging vormt voor de eigen visie.

Christelijk geloof/Traditie

337. Beroep en roeping

338. Dienstbaarheid

339. Rijk Gods

340. Partijdigheid voor de zwakke

341. Monastiek leven

342. Kerkelijke documenten

343. Actuele inspirerende getuigenissen

344. Vieren van de zondag

Identiteit/Leerling

345. Erkenning en bevestiging

346. Verbondenheid

347. Verloning

348. Vrijwilligerswerk

349. Engagement en verantwoordelijkheid

Toelichting ingrediënten terrein 'Professioneel en persoonlijk engagement'

3de graad

Liefde en vriendschap

Goed handelen

Hoop en kwetsbaarheid

Geloof en context

Samenlevingsopbouw en inspiratie

Professioneel en persoonlijk engagement

Pluraliteit/Context

332 Materiële, ethische, relationele, maatschappelijke, levensbeschouwelijke vragen

Brede waaier aan vragen die worden opgeroepen in het werkveld en die te denken en te doen geven.

333 Plaats van arbeid in het leven

Betekenis en belang van werk/engagement.

334 Invulling van vrije tijd

Betekenis en belang van vrije tijd.

335 Mens- en wereldbeelden

De wisselwerking tussen het omgaan met arbeid en vrije tijd enerzijds en een kijk op mens en wereld anderzijds.

336 Werkrelaties

Een sociaal netwerk dat mee invulling geeft aan wie wij (niet) mogen/kunnen/willen zijn.

Christelijk geloof/Traditie

337 Beroep en roeping

De ervaring om geroepen te zijn tot een bepaalde werk/engagement. Werk/engagement beleven vanuit je gelovig zijn.

338 Dienstbaarheid

Christelijke grondhouding bij arbeid/engagement.

339 Rijk Gods

Het leven in en het meewerken aan Gods beloftevolle toekomst.

340 Partijdigheid voor de zwakke

Voorkeursoptie voor wie en wat kwetsbaar is.

341 Monastiek leven

Leven waarbij evenwicht én samenhang wordt gezocht tussen innerlijk leven en arbeid.

342 Kerkelijke documenten

Standpunten die de kerk inneemt t.a.v. sociale vraagstukken.

343 Actuele inspirerende getuigenissen

Figuren die in actuele kwesties het evangelie gestalte geven.

344 Vieren van de zondag

Dag waarop er tijd is voor God en voor mensen.

Identiteit/Leerling

345 Erkenning en bevestiging

Al dan niet waardering krijgen voor je werk/engagement. Werk/engagement als zinvol ervaren.

346 Verbondenheid

Belang van samenwerken, klimaat van het bedrijf, collegialiteit,...

347 Verloning

Loon naar werk: geld, werkomstandigheden, werkdruk, werkzekerheid, prestige, privileges,...

348 Vrijwilligerswerk

Onbezoldigd werk/engagement.

349 Engagement en verantwoordelijkheid

Al dan niet een meerwaarde mogen/willen/kunnen betekenen voor anderen, de samenleving en onszelf.

Interlevensbeschouwelijke competenties

Competenties interlevensbeschouwelijke dialoog (ILD) en interlevensbeschouwelijk samenleven (ILS)

Ik en mijn levensbeschouwing

kennis

De leerling ontdekt en verwoordt

- 1 de levensbeschouwelijke kenmerken van de eigen ontwikkelende identiteit.
- 2 de eigenheid van de levensbeschouwing waarin hij/zij les volgt.
- 3 de interne pluraliteit van de levensbeschouwing waarin hij/zij les volgt.

vaardigheden en attitudes

De leerling

- 4 verwoordt open en bedachtzaam gedachten, gevoelens, ervaringen en normen en waarden vanuit de eigen levensbeschouwing.
- 5 gaat respectvol en open om met de eigenheid van de eigen levensbeschouwing.
- 6 gaat respectvol en open om met de diversiteit binnen de eigen levensbeschouwing.
- 7 ontwikkelt een positief zelfbeeld en neemt initiatief gebaseerd op beleving van de eigen levensbeschouwing.

Ik, mijn levensbeschouwing en deze van de ander

kennis

De leerling ontdekt en verwoordt

- 8 de eigenheid van andere levensbeschouwingen.
- 9 de eigenheid van een levensbeschouwing zoals een bevoorrechte getuige of een relevante vertegenwoordiger van een levensbeschouwing ze voorstelt.
- 10 gelijkenissen en verschillen tussen levensbeschouwingen.
- 11 de interne pluraliteit in verschillende levensbeschouwingen.

vaardigheden en attitudes

De leerling

- 12 herkent en benoemt de levensbeschouwelijke kleuring van gedachten, gevoelens, ervaringen, waarden en normen bij zichzelf en anderen.
- 13 respecteert het bestaan van levensbeschouwingen.
- 14 luistert empathisch naar leeftijdsgenoten met een andere levensbeschouwing.
- 15 verplaatst zich in het levensbeschouwelijk perspectief van anderen.
- 16 is constructief kritisch over eigen en andere levensbeschouwingen.
- 17 gaat respectvol en open om met de eigenheid van andere levensbeschouwingen.

Ik, mijn levensbeschouwing en de samenleving

kennis

De leerling ontdekt en verwoordt

- 18 de verschillen tussen stereotyperingen over een levensbeschouwing en de binnenkant van een levensbeschouwing.
- 19 moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS.
- 20 de rol van levensbeschouwingen voor zichzelf en de samenleving.

vaardigheden en attitudes

De leerling

- 21 onderscheidt levensbeschouwelijke-stereotypering van levensbeschouwelijke-identiteit.
- 22 gaat constructief om met moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS.
- 23 oefent ILD en ILS als noodzakelijke vaardigheid voor het leven in de realiteit van een multilevensbeschouwelijke samenleving.
- 24 herkent afspraken en regels nodig voor interlevensbeschouwelijk samenleven en past deze toe.

